

För smarta landsbygder i Halland

Metodkatalog

INNEHÅLL

Inledning	3
Syfte	3
Hur definierar vi metod?	3
Smarta metoder från vår omvärld	3
Öka utbudet av boendemöjligheter	4
Småhusbyggeri - Rita och bygg ditt eget hus	5
Uppställningsplatser för småhus	9
Stavsjömodellen - att bygga hyreslägenheter på mindre orter	13
Ödehus – en handledning	16
Hackaton som blir app för boenden	19
Öka sammanhållningen	22
Mötesplatser från Rural Living Labs i Norrbotten	23
Metoden "Att odla ett Hembygdstorg"	29
Olika Ting för gemenskap från danska byn Torup	34
Hitta lokal samordnare för initiativ och engagemang	38
Vuollerim – Oberoende Bygdebolag	39
Ramverk för bygder att använda digitala verktyg	45
Bygdsam - Bygden i samverkan	49
Träning i medskapande ledarskap för civilsamhället	51
Duvedsprocessen	54
Avslutningsvis	60

INLEDNING

Kul att ni hittat denna metodkatalog av förslag, idéer och praktiska exempel för att arbeta vidare med smarta landsbygder. I synnerhet om ni söker metoder för utmaningar som rör boendemöjligheter i er bygd, bygdens sammanhållning eller bygdens samordning. Denna skrift utgår ifrån slutsatser som Lokalt Ledd Utveckling Halland dragit tillsammans med bygdebor och aktörer i bygderna Femsjö och Unnaryd i Hylte kommun. För att läsa mer om arbetet som ligger bakom denna skrift och projektet "Smartha Landsbygder i Halland" så rekommenderar vi skriften "Smartha Landsbygder – en inspiration för landsbygdsutvecklare" .

SYFTE

Syftet med denna metodkatalog är att erbjuda nya smarta metoder för lokal utveckling på de Halländska landsbygderna. Vi vill dela med oss av erfarenheterna och lärdomarna som framkommit under projektet "Smartha landsbygder i Halland" där vi har haft två modellbyar, Femsjö och Unnaryd i Hylte kommun. Vi vill också ge inspiration och kunskap som samlats in från partners, europeiska kunskapsbanker och nya nätverk.

HUR DEFINIERAR VI METOD?

Enligt uppslagsverket Nationalencyklopedin (2023) betyder ordet metod: "metod är ett sätt att arbeta för att nå ett visst mål. Det innebär att man arbetar efter en tydlig plan och följer vissa regler för arbetet. Man kan se en metod som ett verktyg, en teknik eller en väg." I denna metodkatalog finns en varierande samling av dels verktyg där upphovsansvarig definierar verktyget i en metodhandbok och utpekade metoder som av initiativtagare endast beskrivits som en väg de valt i sina projekt. Oavsett hur upphovsansvarig eller initiativtagare definierar vad som här valts att sammanfatta så anses här att de alla beskriver ett sätt att arbeta för smart landsbygdsutveckling.

SMARTA METODER FRÅN VÅR OMVÄRLD

Utifrån de utpekade teman som uppkommit av behov och utvecklingsmöjligheter i Femsjö och Unnaryd har vi nedan sammanfattat en rad metoder inom varje tema som idéer om verktyg att fortsätta jobba med. Dessa metoder blir också uppslag för alternativa vägar för liknande bygder som står med liknande utvecklingsmöjligheter som rör boendelösningar, sammanhållning och samordningen.

ÖKA UTBUDET AV BOENDEMÖJLIGHETER

Under samtal och möten i Femsjö och Unnaryd har behovet av att öka utbudet av boendemöjligheter utkristalliserats. Resonemangen bakom behovet är önskan om möjlighet för fler barn, ungdomar och unga vuxna att flytta till bygden. Både vuxna med rötter i bygden liksom människor utan tidigare sammanhang letar boende i bygderna. Efterfrågan är stor, men tillgången till prisvärda boenden liten. Det råder bostadsbrist på den typ av permanentboende som eftersöks, samtidigt som det finns en hel del sommarhus i omgivningen. Bygdebor upplever det som ett reellt hot att sakna påfyllnad från yngre generationer på grund av bostadsbristen. Det befaras att bygden blir en sommarhusidyll när bofast befolkning åldras. Med dessa resonemang som bakgrund har följande metoder i denna del sammanfattats som förslag att titta närmare på för att på ett smart sätt åstadkomma fler boendemöjligheter.

Småhusbyggeri - Rita och bygg ditt eget hus

”

Genom att ge kvinnan och mannen mönster att arbeta med inför varje möte, öppnade vi dörrarna till deras gemensamma resa mot att forma sitt drömhushus. Dessa mönster fungerade inte bara som praktiska verktyg för att förstå arkitekturens värld, utan också som en plattform för öppen kommunikation och växande förståelse mellan dem.”

Metoden i korthet:

Denna metod har som mål att självbyggarna (familjer eller individer som tar en aktiv roll i design- och byggprocess) både skapar sitt eget hem. De ska alltså designa huset och sedan kunna uppföra det – tillsammans med andra självbyggare och med stöd från Egnahemsfabriken eller liknande Byggcentrum. Ett Byggcentrum fungerar som stödstruktur för dem som vill bygga ett eget hus eller hjälpa andra att bygga sina egna hus. Se metoden illustrerad i figur 2.

1. Förberedelser: Säkerställ en budget och finansieringsplan, utforma en kursplan med en avlönad kursledare samt rekrytera avlönade mentorer för volontärarkitekterna. Dessutom ingår processer för att attrahera självbyggare och hitta tomter, samt att förbereda färdiga mallar för byggplaner och kalkylverktyg. Varje självbyggare behöver också få information om Egnahemsfabrikens prototyp/byggnadstyp och välja en lämplig grund, samt att för varje självbyggare rekryteras en volontärarkitekt som får en introduktion till fabriken verksamhet.

2. DEL A: Utbildning av volontärarkitekter och mentorer. Fokus på att tillhandahålla en välstrukturerad och inkluderande utbildning för självbyggare, vilket inkluderar en genomgång av hela design- och byggprocessen, byggtekniker och mjukvara. Utbildningen i designmetoden betonar stegvisa instruktioner, med volontärarkitekter som ansvarar för att guida deltagarna. Resultatet blir ett sammanhållet team där alla känner varandra, känner sig trygga i sina roller och förstår designmetoden fullt ut.

3. DEL B: Självbyggarna i fokus – bli startklar. Byggbrigaden, organiserad av en ledare, ger självbyggare och volontärer möjlighet att arbeta tillsammans under en helg för att lära känna varandra och praktiskt förmedla kunskap om byggtekniker och snickarverktyg. Därefter följer aktiviteter som besök på tomter, information om bygglov och regler, samt en designworkshop där självbyggare och volontärer tillsammans med arkitekter utvecklar idéer till husen. Dessa leds av en erfaren arkitekt och resulterar i dokumenterade idéer i texter, bilder och modeller för varje självbyggare. Efter detta följer kalkylering och finansiering samt individuell handledning för att säkerställa realismen och genomförbarheten i självbyggarnas planer.

4. DEL C: Rita ditt hus – tillsammans.

Självbyggare och volontärarkitekter samarbetar för att välja plats för huset med hjälp av designkort och stämmer av beslutet med mentorn. Efter en workshop ledd av kursledare och volontärer, där självbyggarna och volontärerna arbetar med designmetoden och dokumenterar sina idéer, ritar volontärarkitekterna upp förslagen i Sketchup eller för hand. Efter att förslagen har granskats och utvärderats av mentorn och andra deltagare, finjusterar arkitekterna förslagen och skickar dem till självbyggarna. Självbyggarna tar sedan ansvar för att söka bygglov.

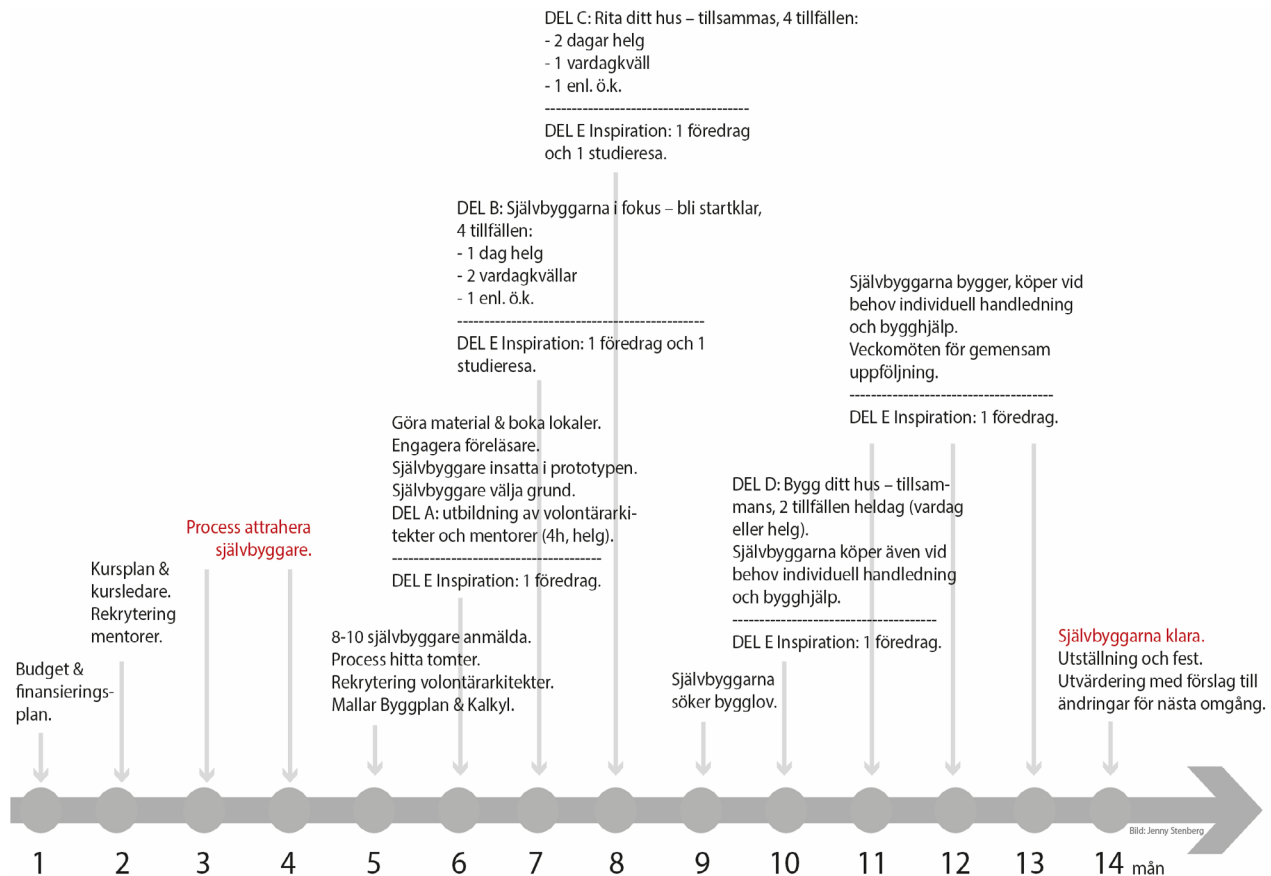
5. DEL D: Bygg ditt hus – tillsammans.

I byggbrigaden arbetar självbyggare tillsammans för att konstruera en byggnadsdel som kommer att användas i något av deras hus, med målet att engagera och stärka varje individ. Dagen innehåller också individuella samtal med kursledare för att diskutera och justera planer. I denna del följer sedan en mer avancerad byggbrigad med gemensamt byggande av olika delar som grund, dra rör för vatten, avlopp och el, väggar, tak och inredning, också detta i syfte att engagera och stärka individer. Efter behov erbjuds praktiskt byggstöd av snickarna mot en förbestämmd timkostnad.

6. DEL E: Inspirationsföredrag självbyggeri. Föredragen arrangeras för självbyggare, volontärer och allmänheten och tar upp ämnen som design, byggande och finansiering av billiga bostäder. Arrangemangen är frivilliga och anpassas efter deltagarnas behov och finansieras av Studieförbundet Vuxenskolan med en avgift per besökare. Arrangemangen kan äga rum på Egnahemsfabriken eller annan lämplig plats. Ämnena inkluderar berättelser från självbyggare, diskussioner om finansieringsmöjligheter och inspirationsbesök i andra hus.

Figur 1

Avgörande för denna metod är också "Mönstertänkandet" som utvecklats utifrån Christopher Alexanders bok till Egnahemsfabrikens DESIGNKORT. Det visar sig vara ovärderligt för familjen och arkitekterna genom att ge en strukturerad metod för designprocessen. Genom att använda mönster i förberedelserna får familjen och arkitekterna en djupare förståelse för designprocessen och kan navigera genom olika designval. Genom att identifiera brister i mönster och utveckla nya, anpassade till miljö och kulturella faktorer, visar metoden på flexibilitet och anpassningsförmåga för att uppfylla specifika behov. Dessa erfarenheter resulterar i en förfinad metodik, där utvalda mönster ger en klar vägledning för att ta itu med designutmaningar på ett konkret och effektivt sätt.

Följande mönster är utvalda i denna metod:

DESIGNKORT 1: Huset på tomten. Byggnader placeras med fördel på den »fule» platsen – inte den vackraste eller den som är lättast att bygga på. De fina platserna vill man ju ha kvar för att se det vackra och använda dem för sitt vardagsliv utomhus.

DESIGNKORT 2: Graden av privathet. Om inte rummen i en byggnad är ordnade i en sekvens som motsvarar deras grad av privathet, så riskerar besök av främlingar, vänner, gäster, kunder och familj att kännas obekväma.

DESIGNKORT 3: Köket är husets hjärta. Att laga mat – tillsammans – kan vara lika njutningsfullt som att äta tillsammans.

DESIGNKORT 4: Badrum på liten yta. Badrum till nytta eller för njutning?

DESIGNKORT 5: Zen view. Ju mer storslaget en vy visas upp och ju mer synlig den är varje dag, desto fortare kommer den att blekna för den som bor där.

DESIGNKORT 6: Bygg huset i modell. Det är självbyggaren som ska känna sej kompetent, inte nödvändigtvis arkitekten.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

I Hylte kommun har kommunala tomter sålts för 10kr/kvm på olika platser i bya-centrum, med kravet om att byggnationen ska vara klar 2 år efter inköp. Då denna metod föreslår en tidsprocess om 14 månader betyder det att ett småhus skulle stå på tomten inom kommunens tidsram. Tänk om kommunen skulle kunna initiera nya medborgare genom att slå ihop sitt erbjudande om billigare tomter med denna process som möjliggör för minoritetsgrupper att bygga och äga sitt eget hus? Här finns också en möjlighet för kommunen att öppna upp större tomter för fler småhus och genom att initiera processen skapa smågrupper av starkt socialt kapital i byarna. Alternativt kan privata markägare stycka av större tomter med mer utrymme för flera småhus, kommunens tomter kan vara i minsta laget, under förutsättning att kommunen bistår med handläggning som stöttar fler småhus på samma tomt. Ytterligare en intressant aspekt för just Hylte kommun är att metodägarna vill fortsätta att utveckla metoden för en yngre målgrupp, upp till 25 års ålder. För en kommun som Hylte som inte själv erbjuder något gymnasium och förlorar en del invånare i gymnasieåldern vore ett sådant projekt kanske ett sätt att locka tillbaka dem efter gymnasiet eller eventuell högre utbildning.

Bakgrund:

Metoden för medskapande design och självbyggeri har sina rötter i internationella initiativ som "Our common future" från 1987 och "Agenda 21" från 1992, vilka under slutet av 1990-talet ledde till en ökad uppmärksamhet för invånarinflytande i Sverige. Initialt fokuserade forskningen på medskapande planering men har med tiden utvidgats till att inkludera medskapande renovering och byggemenskaper. Initiativet till självbyggeri på Tjörn föddes ur samverkan kring problem för nyanlända flyktingar och utvecklade sig till en metod för modernt självbyggeri. Samarbetet involverar ett brett spektrum av aktörer och finansiärer. Metodhandboken, möjliggjord av olika finansiärer inklusive Adlerbertska forskningsstiftelsen, syftar till att sprida kunskap om metoden och dess bakgrund för att göra den tillgänglig för en bredare publik.

Ansvarig: Jenny Stenberg med Egnahemsfabriken, Chalmers & Apricus.

När: 2020.

Geografi: Tjörn.

Läs mer: Boken kan laddas ner utan kostnad från [Egnahemsfabrikens hemsida](https://egnahemsfabrikens.hemsida.se) eller beställas i tryckt form, kontakta jenny.stenberg@apricus.nu angående pris för olika stora upplagor. Boken finns även utgiven på engelska och planeras att ges ut på spanska.

Uppställningsplatser för småhus - Inspiration från Dalsland

”

Intresse i den här omfattningen är inget vi känt till tidigare. Det ska jag ta med mig i det politiska arbetet i kommunstyrelsen och nämnden. Det finns en positiv kraft i den rörelse där människor söker sig från storstadsregioner för ett annat sätt att leva. Det är något som kommuner har all anledning att ta vara på för att underlätta för en levande landsbygd.

”

Metoden i korthet:

Detta projekt kan ses som en innovativ metod för att främja inflyttning och samhällsutveckling i en bygd, i detta fall ett område i Dalsland. Genom att betrakta inflyttningen som ett kulturellt och socialt projekt, får man ett nytänkande tillvägagångssätt som fokuserar på att skapa sammanhang och gemenskaper för att locka människor till området. Genom att främja bygg- och bogemenskaper, där människor kan samarbeta kreativt och skapa en levande gemenskap, skapas en attraktiv miljö som lockar både kreativa individer och potentiella inflyttare. I samtal med projektledare fastslås att denna metod utgör de förberedande delarna och Del E av metoden ovan, Småhusbyggeri - Rita och bygg ditt eget hus, se Figur 1.

För att förtydliga denna metod sammanfattas här de 4 viktigaste stegen i processen:

Steg 1. Budget och finansieringsplan samt projektledare.

Steg 2. Tomter och politiskt förankrade förutsättningar för småhusbygge i bygden.

Steg 3. Process attrahera självbyggare och inspirera med föreläsningar och studiebesök.

Steg 4. 6-8 självbyggare anmälda och redo att börja designa och bygga tillsammans.

För att säkerställa att småhusklustret lever kvar efter steg 5 planeras en digital plattform där intresserade kan matchas med lämpliga geografiska förutsättningar och där modeller och förslag från metodprocessen finns tillgängliga. Ett exempel på detta är matchning av uppställningsplatser för småhus. Småhus-matchning erbjuder ett forum för att matcha småhus-byggare med lämpliga platser att placera sina hus på. För att delta kan privatpersoner erbjuda sina platser, såsom tomter, gårdar eller annan lantlig mark, för uthyrning eller delning. På samma sätt kan småhus-ägare eller de som är intresserade av att bygga eller köpa ett, söka efter lämpliga platser att placera sina hus på. När tillräckligt många svar har samlats in kommer aktiv matchning att påbörjas, både online och genom fysiska träffar. Det rekommenderas även en inventering av potentiella platser i bygden för småhus-kluster samt att erbjuda kompetens inom bygglovsfrågor för både individuella och gemensamma placeringar av småhus.

Småhusbyar bär med sig en enastående potential för att forma kommunal utveckling på ett sätt som är både socialt hållbart och inspirerande för platsutveckling. Deras ursprung i det idéburna, där gemenskap, demokrati och kreativt medskapande står i fokus, gör dem till verktyg för att skapa levande och dynamiska samhällen. I varje kommun kan dessa byggnationer spela olika roller, men överallt där de välkomnas öppnas dörrar till nya möjligheter.

Här är 3 goda anledningar att satsa:

1. Glesbygd/avfolkningsbygd: Småhus kan vara ett attraktivt sätt att få nya invånare. Eftersom det fortfarande saknas platser för den här typen av nya byar, kan de kommuner som går före och erbjuder plats ha en konkurrensfördel i att locka nya invånare. De som intresserar sig för och bygger småhus är ofta unga, socialt och kulturellt resursstarka, som även kan bidra till vidare platsutveckling.

2. För nybonderörelsen: För nybonderörelsen kan småhus och flyttbara småhus spela en viktig roll. I USA har det skett en utveckling av Agrihoods. Det är jordbruksgrannskap där bostäder planeras, organiseras och byggs med matproduktion i centrum. Även här skulle småhus kunna bidra till att fler unga kan ge sig in i matproduktion, även de som inte har råd att köpa en egen gård, men som skulle kunna arrendera mark och även arrendera en plats för sitt småhus.

3. På landsbygden generellt: Småhus kan vara ett sätt att locka en yngre befolkning, ett sätt att få platsutveckling och estetiskt och kulturellt intressanta platser. Yngre personer är en kreativ och engagerad målgrupp. Det kan också vara ett sätt att kreativt förtäta landsbygd utan stora ingrepp i landskapet, då de här husen är relativt lätta att placera ut så att de smälter in i både villa-, gårds- och torpmiljöer. Småhusbyarna blir också ett besöksmål i sig.

Det finns regler och lagar som styr vad som får byggas, var det får byggas och hur det får byggas. De lagar och regelverk som reglerar byggnation är Plan och bygglagen (PBL) och Boverkets byggregler (2011:6) – föreskrifter och allmänna råd (BBR). Här nedan följer en lista på förslag till möjliga vägar framåt i rådande regelverk, när det gäller att erbjuda uppställningsplats för enstaka småhus:

- Attefallshus: Kan byggas utan bygglov men det krävs en anmälan till byggnadsnämnden och ett startbesked. Huset får vara högst 30 kvadratmeter och ska användas antingen som komplementbostadshus eller som förråd, gäststuga, växthus eller garage.
- Permanentboende eller gäststuga/fritidshus: För en gäststuga i Attefallsstorlek gäller samma regelverk som för permanentboende, förutom kravet på tillgänglighetsanpassning och vissa energieffektivitetskrav. Friggebodar kräver inte bygglov eller anmälan.
- Husvagn och hus på hjul: Myten om att småhus på hjul inte kräver bygglov är felaktig. Även husvagnar och båtar måste normalt sett ha bygglov om de ska stå länge på en plats, men undantas från kravet om de flyttas regelbundet.
- Tomträtt: Erbjuder långsiktigt arrende av tomter med starkare besittningsskydd än vanligt arrende. Detta kan underlätta finansiering genom möjligheten att ta banklån och kan även bidra till att sänka kostnader och skapa mindre tomter. Projekten, såsom Husebybergen i Ellös, utforskar möjligheterna att använda tomträtt för att främja småhus-gemenskaper och erbjuda en stabilare grund för byggande och boende.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Det vore intressant att ordna uppställningsplatser för småhus i Halland. I Unnaryds bycentrum finns det potential i både affärsverksamhetens tomter och kommunens egna tomter. Det är en möjlighet för de som är intresserade, de kan få ett första instegsboende i bygden utan så stor insats. Fördelen med att de bor mitt i byn är att de då får en vardaglig kontakt med de fastigheter som står outnyttjade men som fortfarande har potential för rätt köpare. För Femsjös del där det finns få eller inga outnyttjade fastigheter mitt i kyrkbyn, skulle småhus kunna vara ett instegsboende om det finns privatpersoner med mycket mark som kan se värdet av att erbjuda en del av sin livsmiljö till en potentiell inflyttare. Det kan innebära inskränkningar av den personliga integriteten och friheten – integritet och frihet kan vara en anledning till att bygdeborna bor i Femsjö – men det kan också locka människor som vill ha just dessa kvaliteter. Här finns också potential för Hylte kommun att medverka, att målstyrt jobba med att tillåta småhus såsom Attefallshus nära boenden eller alternativt tillåta campingplatser.

Bakgrund:

Sedan ett antal år tillbaka har det gjorts rapporter om Dalsland, befolkningsutvecklingen, framtidsutsikter och det goda livet i Dalsland. För många Dalslänningar är livet redan gott, men samtidigt pågår en långsam trend av negativ befolkningsutveckling i hela landskapet och den befintliga befolkningen blir äldre. Många aktörer har identifierat denna trend och ser behovet av att få fler att upptäcka vad som är positivt med att bo på landsbygden.

Dalslands folkhögskola som är projektägare till projektet är en nyckelaktör i landskapet och genomförde 2020 en förstudie kring möjligheten att få nya grupper av människor intresserade av att flytta till Dalsland. Förstudien tittade bland annat på byar och landsbygder som lyckats vända den lokala utvecklingen och skapa en inflyttar- och nybyggaranda. Exempel på sådana bygder är Uddebo söder om Borås och Stjärnsund i Dalarna.

Ansvarig: Dalslands Folkhögskola med projektledare Magnus Skåneberg.

När: 2022-2024.

Geografi: Dalsland.

Läs mer: På projektets egna [hemsida](#) och i skriften ["Tiny houses & småhusbyar - En inspirerande vägledning för kommuner och bygg- och bogrupper"](#)

Stavsjömodellen - att bygga hyreslägenheter på mindre orter

”

Om man kan bygga små moderna hyreslägenheter, dit de äldre som inte längre orkar med sitt hus kan flytta, så kommer det ut prisvärda hus på marknaden som kanske kostar 1,5 miljon istället för det dubbla. Då finns det en möjlighet för barnfamiljer att köpa och flytta in.

”

Metoden i korthet:

Kiladalens Utveckling AB (särskild vinstutdelningsbegränsning, svb) är ett "allmänt nyttigt bolag" som ägs av de boende på orten (över 120 lokala aktieägare utan privata vinstintressen). Genom att bygga moderna, marknära lägenheter, 60 – 70 kvm med låg hyra, erbjuds ett alternativ för äldre som vill lämna en större, tungarbetad villa på 120 – 140 kvm. När huset kommer ut på marknaden är det överkomligt för den unga barnfamiljen och det har skapats en positiv flyttkedja. Ett äldre par flyttar till lägenhet, en yngre familj, 3 – 4 personer, flyttar in i huset. Orten har fått ett befolkningstillskott som underlag för kommersiell och offentlig service.

Ett grundantagande för denna modell är att man räknar med att det finns en brist på bostäder samt att det finns ett överflöd av villor på de svenska landsbygderna, villor äldre människor skulle vilja lämna för ett enklare boende. Blir äldre människor kvar i dessa villor riskerar bostäderna att inte bli underhållna vilket kan ge värdeförluster.

En balanserad landsbygdsutveckling är ett långsiktigt projekt. Här föreslås flera parametrar som måste få möjlighet att samverka:

- För att frigöra bostäder behöver den äldre befolkningen ett lokalt alternativ.
- Barnfamiljer behöver "finansieringsbara" hus att flytta till.
- Skolor behöver hållas öppna medan nya kullar av barnfamiljer flyttar in så att skolorna kan fyllas med elever igen. Under tiden kan kommunen bussa ungdomar från tätorten på samma sätt som man kan bussa ungdomar till tätorten idag.
- Synen på bostad behöver förändras från konsumtionsvara till bruksverktyg/nytta.
- Vill man att bostadsfinansiering ska hanteras av marknadskrafterna behöver samhället ställa upp med några bryggor. Annars låser sig hela bostadsfrågan i oöverstigliga hinder.

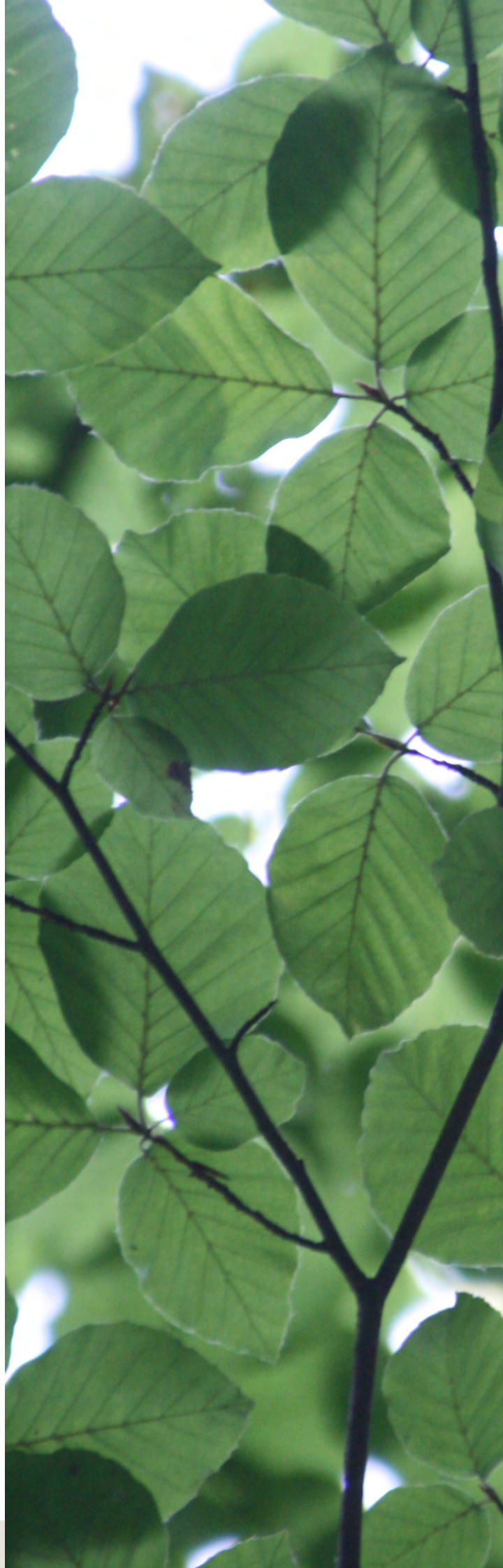
En utgångspunkt är att köpkraften kan vara lägre i ett landsbygdssamhälle på grund av att den äldre befolkning vi vänder oss till är pensionärer som bor i äldre villor. Detta sätter ett tak på den hyresnivå som skulle göra det attraktivt att frivilligt lämna sitt hus för en lägenhet. Samtidigt vill vi att huset ska bli ledigt för en

barnfamilj. De parametrar vi har att röra oss med är då lägenhetsytan, fastighetsvärderingen, skuldbördan, räntekostnaden, amorteringstakten och avskrivningsperioden. Driftskostnaden har en viss rörlighet, men de två största parametrarna, kostnaden för energi och ränta på lån måste betraktas som marknadsstyrda parametrar och svåra att påverka. Fram till och med 2022 fanns det statliga investeringsstödet som hade som funktion att reducera skuldbördan och därmed räntekostnaden och avskrivningarna. Detta investeringsstöd är numera avskaffat. Därmed är det starkaste verktyget för att få igång byggnation av hyreslägenheter på landsbygden borta. Småhus är inte lösningen på små landsbygdsorter. Det blir för dyrt, barnfamiljer kan inte köpa och får inte lån. Det löser heller inte den äldre befolkningens problem. Därför är flyttkedjan lösningen.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Först och främst bör påpekas att denna modell inte är lika praktiskt genomförbar i Halland 2024, då regeringen beslutade 2021 att successivt avveckla investeringsstödet. Kiladalens Utveckling delar med sig av en beräkningsmodell som de har använt för sina byggnationsprojekt. Efter granskning av den ser man att investeringsstödet bidrar till en kostnadslättnad på cirka 30 %. Vidare framhävs att de färdiga lägenhetshyrorna är cirka 30 % billigare än motsvarande lägenheter i allmännyttans regi. Detta väcker frågor kring om det finns en möjlighet för byggnation även utan investeringsstöd. Kan behovet av att hyra de nybyggda lägenheterna i bygden vara tillräckligt motiverande, även om månadskostnaden är densamma som för Hylte-bostäders lägenheter. Detta kräver naturligtvis en närmare granskning av ekonomin.

Med det sagt finns det en annan viktig lärdom att dra för Unnaryds och Femsjös framtida bostadsutveckling, nämligen grundantagandena om att den äldre befolkningen sitter på bostäder som kan bli tillgängliga för barnfamiljer. Att kunna fördubbla tillgänglig

bostadsyta och positivt öka befolkningsantalet i bygden är en betydande avkastning på investerat arbete. Det förutsätter dock att de parametrar som föreslås för de äldre även gäller för de äldre smålänningarna i dessa halländska bygder, något som anses vara väl värt att undersöka. Med tanke på avkastningen i form av bättre elevunderlag för skolan, ökad attraktionskraft, stabilare förväntade fastighetsvärden och bättre skatteunderlag för kommunen, finns det mycket att vinna på att försöka. Ett första steg skulle vara att förena föräldrar med pensionärer och inventera möjliga objekt för nybyggnation eller ombyggnation. När ett första prospekt finns kan investeringar börja samlas in och fler från bygden involveras.

Bakgrund:

Butiken försvann, bensinstationen försvann, skolan försvann – då försvann människor i Stavsjö. Och med det gick huspriserna ner. Det tog kanske sex till nio månader att sälja ett hus. Det är en tydlig signal på att det inte är så bra i samhället. Framför sig hade man alltså en åldrande och fortsatt krympande befolkning. Då initierades Kiladalens Utveckling (svb) och det första projektet var att se till att det fanns matservice i bygden igen. Därav öppnade landets första digitala lanthandel som snabbt blev en succé. Den bygger på ett samarbete med ICA Maxi i Norrköping. Fram till tisdag kväll kan man beställa allt man behöver via nätet. På onsdagen levereras varorna till det lilla kylrum som byggts i föreningshuset. Tack vare kodlås kan man hämta varorna när man vill. Med erfarenhet av detta projekt påbörjades nästa: fastighetsförvaltning och uthyrning. Bolaget köpte den gamla skolan i Stavsjö som hade stått tom sedan 2007, där kom man över 13 500 kvadratmeter tomt. På den tomten byggdes 8 lägenheter samt 2022 ytterligare 12 i etapp 2.

Ansvarig: Kiladalens Utveckling svb med 84 aktieägare.

När: 2013-2024

Geografi: Stavsjö i Nyköping kommun

Mer info: Hemsidan för [Kiladalens Utveckling svb](#) samt mer detaljer hittas i boken "Att bygga hyreslägenheter på landsbygden" med appendix som berör förändringen med investeringsstödet.

Ödehus – en handledning

”

Vi har bland annat bistått en förening med att paketera sin försäljning av en före detta hembygdsgård för att hitta rätt köpare. Priset var inte avgörande utan föreningen ville ha en köpare som kunde ta hand om gårdens renoveringsbehov och som ville flytta permanent till byn. Kampanjen som spreds digitalt till utpekade målgrupper fick flera goda effekter. Bland annat genom att föreningen blev goda ambassadörer lokalt för att skapa inflyttning. Vi hjälpte till med att göra och sprida marknadsföringsmaterialet men föreningen tog själva emot intresseanmälningar, arrangerade visningar, gjorde urval och hanterade affären.

Löften om arbetstillfällen har egentligen inte skapat något större sug, utan det är livsstilen som har varit mest bidragande, friluftsliv och natur har lockat mest. Vi ser internationella inflyttare också, de har ofta god ekonomi och bakgrund och kan tänka sig att byta miljö, starta företag eller arbeta på distans.

”

Metoden i korthet:

Handledningen är tänkt att beskriva hur mekanismen fungerar och hur de tomma husen (Ödehus) kan bidra till att öppna och få igång flyttkedjorna på landsbygden. Flyttkedjor beskriver förmågan till omflyttning inom ett område, genom frigörande av lediga bostäder eller nyproduktion som i sin tur skapar kedjereaktioner som skapar högre nytta och omsättning av människor inom ett område. Låsta flyttkedjor innebär att det inte kommer ut några hus på marknaden. Det i sin tur innebär att

det uppstår ett dödläge där den inflyttning och omflyttning som är nödvändig för ett fungerande samhälle är satt ur balans. Det medför exempelvis att nya familjer inte kan etablera sig, föryngringen uteblir, unga vuxna får svårt att hitta bostad och kompetensförsörjningen och återväxten blir satt ur spel.

Handledningen går igenom följande 3 delar:

1. Kommunikation och intressenterna kring Ödehuset. Kommunera konsekvent, uppmuntra till delaktighet bland intressenter och använd ambassadörer.

2. Inventera Ödehus. Här följer olika metoder för inventeringen och en kombination av flera rekommenderas:

a. Upprop genom media och upprätta tipslinje. Genom att använda olika former av medier, såsom radio, tv, tidningar eller olika sociala medier så kan man få tips om tomma hus att rädda genom att etablera en tipslinje människor kan ringa.

b. Inventering genom lokala arbetsgrupper. Arbeta i nära samarbete med intressenterna i ett område och låt dem bli involverade i arbetet eftersom det är en fördel för dem – arbetsgivarna vill få in ny kompetens, grannarna vill veta vem som blir deras grannar och hembygdsföreningen känner sin bygd och har kontaktnätet.

c. Genom myndighetstillsyn. Samhällets omsorg om närmiljön när det rör sig om ovårdade tomter och farliga miljöer eller icke godkända avlopp, är också en väg att finna tomma hus.

d. Genom att åka på ödehusjakt. Att åka på rundresa kan ses som ett tidsödande sätt men ofta ger dessa resor ett bättre underlag än till exempel databassökningar i geografiska informationssystem.

e. Genom att söka i geografiska informationssystem (GIS). Ganska snabbt får man fram ett stort antal hus, men man bör vara medveten om att listan innehåller en mycket stor osäkerhet.

3. Kontakta ägarna. Skriv brev i första hand. Involvera sedan intressenterna som samarbetspart och avsätt tid för varje Ödehus.

Några lärdomar från "strandade inventeringsarbeten" och saker att se upp med:

- Kommunen får inte agera mäklare.
- Brist på kommunikation.
- Brist på lokal förankring.
- Brist på respekt för ägarnas integritet.
- Låsta flyttkedjor.

Som avslutning kommer ett par förslag på möjliga aktiviteter tillsammans med intressenter från ett av de goda exemplen i handledningen, projektet "Hej Hembygd" från kommunerna Pajala och Övertorneå:

- Bygdebor erbjuder "prova-på-boenden".
- Bygdens förening bjuder in journalister till byn för att skapa positiv PR.

- Ideellt engagerade välkomnar nya invånare med ett besök och en "ny-i-byn-broschyr".
- Konceptet "Polare – nya invånare blir bybor" med syftet att underlätta för inflyttade att delta i föreningsliv och aktiviteter samt att lära känna kommunbor. Olika värdforeningar bjuder in till 4 olika aktiviteter under ett år, exempelvis med teman inom friluftsliv, natur, kultur och mat.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Handledningen visar på 2 goda exempel från just Halland, både Falkenberg och Hylte har redan arbetat med Ödehus. Trots dessa redan lyckade satsningar så har utbudet av boendemöjligheter kommit upp under samtalen i Femsjö och Unnaryd. Utifrån enskilda samtal med både projektledare i Hylte och bygdebor finns det ett behov av att fortsätta detta arbete och utveckla det vidare. För både Femsjö och Unnaryd anses arbetssättet som beskrivs ovan, som "Inventering genom lokala arbetsgrupper", vara värdefullt att fördjupa i dessa bygder tillsammans med kommunen. Dessutom tror man att båda bygder skulle gynnas av att också se tomma hus inne i byarna som möjliga "Ödehus", även om de kanske delvis är anpassade för verksamhet. Kan en ideellt engagerad person från bygden få i uppdrag att ta personlig kontakt med några utvalda ägare? Det är mer sannolikt att den personliga berättelsen från en bygdebo som skulle vilja se sina egna barnbarn oftare, kan beröra på ett annat sätt än vad en tjänsteperson eller projektledare från kommunen kan förmedla i sin kontakt. Det är också tänkbart att det som testats i "Hej Hembygd" med att bygdebor uppmanas att skapa "prova-på-boenden" är ett koncept som skulle kunna testas också i Hylte. Aktiviteter för att sedan bevara och bygga samhörighet för nyinflyttade i bygden är såklart också värdefulla aktiviteter och bör därför vara en del av en kommunal inflyttningsstrategi.

Bakgrund:

Det finns tusentals tomma hus som skulle kunna komma i nytt bruk. Men vägen dit är lång och komplicerad. Region Kronoberg har därför initierat ett projekt som ska vara ett stöd för hela länet. Det handlar om att använda obebodda tomma hus och lokaler som ett sätt att utveckla attraktiva och hållbara miljöer för privatpersoner och företagare. Arbetet sker även i linje med Gröna Kronoberg 2025 och är även en del i Bymässa 2030.

Ansvarig: Region Kronoberg som har gett företaget Landsbygdsdröm genom Robert Danielsson uppdraget.

När: 2022

Geografi: Kronobergs 8 kommuner; Alvesta, Lessebo, Ljungby, Markaryd, Tingsryd, Uppvidinge, Växjö och Älmhult.

Läs mer: Handledningen hittas i sin helhet [här](#).

Hackaton som blir app för boenden

”

För att överbrygga klyftan mellan människor som vill flytta till landsbygden och landsbygdsbyar som vill hitta fler människor för att öka sin befolkning.

”

Metoden i korthet:

Genom att följa denna metod skapas en ram för att främja samarbete, innovation och hållbar utveckling för landsbygdsområden över hela världen. Med fokus på konkret handling, kreativitet och gemensamma insatser kan vi få fler aktörer att arbeta intensivt tillsammans för att skapa en bättre framtid för alla.

Här följer stegen som togs för en app:

- 1. Förberedande workshops och aktiviteter:** Innan Hackatonet genomförs, arrangera förberedande workshops och aktiviteter för att bygga intresse och engagemang. Dessa kan inkludera informationsmöten, idégenereringssessioner och kreativa övningar för att skapa en atmosfär av samarbete och innovation.
- 2. Marknadsföring och deltagarrekrutering:** Använd olika kanaler för att marknadsföra evenemanget och rekrytera deltagare. Annonsera på sociala medier, skicka ut inbjudningar till relevanta organisationer och nätverk och använd dig av personliga kontakter för att sprida budskapet.
- 3. Inbjudan till byar runt om i världen:** Öppna upp evenemanget för byar runt om i världen genom att erbjuda möjligheten att delta via Facebook eller Zoom. Genom att bjuda in byar från olika delar av världen skapas en mångfald av perspektiv och erfarenheter som kan berika diskussionerna och bidra till innovativa lösningar.

4. Skapa en digital plattform för samarbete: Innan evenemanget, skapa en digital plattform där deltagare kan kommunicera och samarbeta både under och efter Hackatonet. Detta kan inkludera en webbplats, forum eller online-verktyg för att underlätta kunskapsutbyte och samarbete.

5. Hackaton: Under två dagar arbetar deltagarna tillsammans för att ta itu med specifika utmaningar för landsbygdsutveckling och hitta digitala lösningar. Genom kreativ problemlösning och samarbete utvecklas prototyper och verktyg som kan bidra till att lösa specifika utmaningar.

6. Living Lab: Efter Hackatonet, i direkt anslutning till de två dagarna, fortsätter arbetet i ytterligare två dagar med att testa och utvärdera verktyg och prototyper för global hållbarhet. Deltagarna har möjlighet att delta i experiment och tankesmedjor för att utforska nya affärsmodeller och samarbetsmöjligheter.

I maj 2019 genomfördes ett Hackaton enligt ovanstående steg som kallades "Arctic Village Lab – Crowd Doing Vuollerim" och bland annat blev resultatet av dessa dagar en app som heter "MinBästBy". Appen är ett digitalt verktyg som skall underlätta för individer som vill flytta till landsbygden att hitta sin drömmort. Målet med "MinBästBy"-appen är att sammanföra individer med lokala bygder och platser. Appen ger landsbygdsbyar möjlighet att marknadsföra sig själva på plattformen genom att dela information om sina fördelar, resurser och unika egenskaper för att attrahera potentiella invånare.

Ett grundantagande i byggandet av appen är att många människor vill flytta till landsbygden för en bättre livskvalitet, men vet inte vart de ska flytta på grund av brist på kontakter. Med appen kan det skapas en win-win-situation: Se till att matchningsprocessen är gynnsam för både potentiella inflyttare och byarna genom att skapa en plattform där båda parter kan dra nytta av att hitta varandra. Appen har utvecklats vidare men finns inte för nedladdning.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Ett Hackaton som involverar så många deltagare (enligt fb-event 57 personer) från olika länder, bland dem studenter, forskare och praktiker, på det sätt de verkar ha lyckats med i Vuollerim, är verkligen en intressant grogrund för digitala lösningar. Under de samtal som fördes med representanter från Vuollerim har det dock framkommit att appens utveckling har strandat något i brist på fler resurser. Att utveckla en digital lösning som en app kräver finansiering under en längre tid och när projektmedel tar slut utan att appen är ekonomiskt hållbar i sig själv, strandar utvecklingen. Dessutom tänker man att det för Unnaryds och Femsjös del inte är ett problem att hitta intresserade inflyttare, vilket primärt är det appen skulle hjälpa till med, utan snarare att hitta boenden som inflyttare attraheras av.

En intressant vidareutveckling som Unnaryd också har behov av är att inventera vilken typ av kompetens som de inflyttande besitter, samt matcha detta med bygdens företagare eller system för företagsutveckling. Om det finns aktörer och medel att arrangera ett sådant ambitiöst konferensliknande event (fyra dagar med övernattningar, utflykter och middagar) som de gjorde i Vuollerim kommer det

förutom möjliga prototyper garanterat också att sprida kännedom bland en möjlig målgrupp av inflyttare som man tror både Femsjö och Unnaryd skulle gynnas av att få fler av: så kallade "Hackers", alltså personer som arbetar med IT och programmering, en målgrupp som andra bygger framgångsriks lockat till sig. Men återigen; främsta behovet här är att hitta boenden i Hylte, inte fler inflyttare...

Bakgrund:

Jokkmokks kommun i samarbete med Luleå Tekniska Universitet och partner från Finland, Irland och Tyskland för att hitta miljö- och klimatsmarta energilösningar på och för landsbygden i Norra Europa. Projektet kallades "LECO – Local Energy Communities". Målet var att använda sig av lokala resurser och att skapa lokala mervärden. I samarbete med detta projekt arrangerades "Arctic Village Lab – Crowd Doing Vuollerim". Projektet finansierades via EU Northern Periphery and Arctic Programme och pågick mellan 2017 till 2020.

Ansvarig: Luleå Tekniska Universitet, Vuollerim ekonomiska förening och Lapland Welcomes You AB.

När: 2019.

Geografi: Vuollerim i Jokkmokks kommun.

Läs mer: Kontakta Vuollerims ekonomiska förening via [hemsidan](#).

ÖKA SAMMANHÅLLNINGEN

Under samtal och möten i Femsjö och Unnaryd har behovet av en gemensam arena där alla i bygderna känner sig hemma och representerade framkommit tydligt. Trots att föreningar och organisationer anordnar allmänna träffar når de inte alla invånare och den ideella kraften riskerar att avta om ingen vill bidra med fortsatt engagemang. Det finns en stark sammanhållning i bygderna i mindre cirklar, grannskap och grupper men det finns en oro för att denna fragmentering kan öka och göra det svårt att rekrytera ny ideell kraft. Det kan sänka bygdens attraktivitet som en plats att leva, verka och bo i. Med dessa resonemang som bakgrund har följande metoder i denna del sammanfattats som förslag att titta närmare på för att öka sammanhållningen i hela bygden på ett smart sätt.

Mötesplatser från Rural Living Labs i Norrbotten

Initiativet att flytta bagarstugan kommer från ungdomarna. Den ska utgöra en central punkt för barn- och ungdomsverksamhet. Nu finns där digitala lås så att ungdomarna kan komma in och arrangera egna aktiviteter. De har exempelvis ordnat en distansutbildning för körkort till vattenskoter som är populärt här på ön. Nya lagen om körkort satte såklart käppar i hjulet för de flesta unga som vill köra vattenskoter. Allt är snyggt skött av ungdomarna när de varit i bagarstugan.

Metoden i korthet:

Den grundläggande metoden som här kallas Rural Living Labs är till för aktörer som kan guida bygder och beskrivs kortfattat här för att sedan fokusera mer på de piloter i bygder som skapat och testat digitala lösningar för mötesplatser.

Nyckelkomponenterna för Rural Living Labs är följande 4 och vägleder utformningen av digitala transformationspiloter i lantliga områden:

1. Lantlig kontext: Byar tar ofta egna initiativ för digitala lösningar på grund av låg lönsamhet och låg befolkningstäthet. Det är viktigt att förstå ägandeskap, planer för områden och att skapa stödjande platser för innovationsaktiviteter i landsbygdsmiljöer.

2. Digitalisering: Mer än bara affärsdigitalisering. Det handlar om att skapa inkludering och tillgänglighet till samhällstjänster. Digital innovation integrerar både gemensamt skapade lösningar och den digitala infrastrukturen, som inkluderar allt från hårdvara till smarta lösningar som sensorer och bärbara enheter.

3. Styrning, kontroll och affärsmodell: Detta innefattar att fastställa mål och syften, hantera risker, dela kunskap med intressenter och sprida digitaliseringsaktiviteter över tid. Affärsmodellen bör skapa, leverera och fånga värden för alla intressenter. Lokala myndigheter spelar en viktig roll genom att dela erfarenheter och främja samarbete mellan olika lokala initiativ.

4. Aktörer inom kvadrupelhelix: Kvadrupelhelix är en gemensam benämning för samverkansformer som inkluderar akademien, näringslivet och offentlig sektor som omgärdas av civilsamhället. Här föreslås också en part som integrerar naturen och miljön som en central del av innovationsprocesser på landsbygderna. Samarbete sker mellan offentliga och privata sektorer, akademiska institutioner och medborgare gällande naturresurser för att främja hållbar utveckling och innovation.

Piloterna grundar sig på Rural Living Labs, en metod som utgår från bybors behov, detta har lett till att piloter har haft olika processer. Nedan följer några utvalda lärdomar och slutsatser om specifikt 3 olika koncept som utformats, nämligen mötesplatser, digitala lås och digitala hubbar. Med fördel kombineras de alla tre i en bygd:

Mötesplats är en "elektrifierad anslagstavla" för att sprida information om byns aktiviteter och samhällsinformation – lokal, regional och statlig – digitalt via en informationsskärm i en byalokal. Valet av digital tjänst föll på PLAYipp, anledningen var att tjänsten används av många kommuner och myndigheter i Norrbotten. Det var rätt tänkt för kommunerna hade lätt att ta till sig idén och i slutet av projektet tog de över licenskostnaderna för de skärmar som sitter i de olika byalokalerna. PLAYipp är en "marknadsledande plattform för att skapa och publicera innehåll för digital skyltning." Tjänsten ger dig inloggning till antingen en eller flera skärmar. Det innebär att om du arbetar regionalt kan du ändra informationen på alla skärmar i regionen samtidigt. Lokalt ändrar lanthandelsbutiken informationen på en skärm i den lokala butiken. Den digitala skärmen placeras i en lanthandelsbutik eller på ett servicecenter (det är en plats där det finns datorer och skrivare för bybor och företagare och kommunen betalar en ersättning till den som erbjuder platsen). Butiksägaren tar fram information om butiken, byaföreningen informerar om byn, kommunen om kommunen. Alla har sitt eget konto där de ändrar sin information på skärmen. Butiksägaren och byaföreningen har endast möjlighet att ändra informationen på en skärm. Kommunen har möjlighet att ändra all information på alla skärmar i kommunen samtidigt.

Ett resultat som setts under piloterna är att det inte går att gå tillbaka till en "fysisk" anslagstavla, människor vänjer sig snabbt rörande både enkelheten i att uppdatera information och att ha tillgång till detta informationsspridningsverktyg. Samt att kommunerna uppskattar skärmarna mycket och ser den stora nyttan av dessa. Byborna känner att kommunen satsar lite extra på just deras by genom att kommunen väljer att sprida information till dem. En utmaning är att det har varit svårare än de trodde att få in parter som kan börja uppdatera systemet med information. Att det är bra och viktigt etc. håller alla med om, men när det blir dags att utse någon/några att faktiskt lägga in information i systemet så har det varit svårare att finna någon.

”

En kommunkommunikatör hade ett personligt intresse för äldre bilder från området och lade upp dessa på skärmen. Detta uppskattades mycket av byborna, och det förvandlade den digitala mötesplatsen till en fysisk mötesplats där folk stannade och pratade om bilderna.

”

Digitalt lås som de arbetat med i piloterna, är elektroniska och är kopplade till digital betalning, vilket medför att man kan handla utanför ordinarie öppettider. Det digitala låset har en intressant direktfunktion, det går inte att komma in i butiken utan att använda det. På ett påtagligt sätt kräver det användning av den digitala tjänsten. I de olika piloterna har de testat svenskt, finskt och norskt BankID, kreditkort, nyckelbrickor, lås som är integrerade med en annan aktörs system och även lås som är kopplade till ett bokningssystem. Systemen ska i varierande grad anpassas till både boende och turister beroende på behov.

I exempelvis Moskosel var den äldsta som loggat in via BankID 87 år och den yngsta elva. Behoven varierar lokalt. En annan butiksägare säger att de kommer att tjäna mer på att ge service åt alla turister som passerar genom att ha många olika

sätt att logga in i butiken, trots att sätten inte är 100% säkra, än att veta säkert att alla varor är betalda. Butiksägarens val var att installera ett digitalt lås som öppnas med de flesta bankkort. I tidigare projekt genomförde vi en upphandling för att hitta ett låsföretag som passade landsbygders behov. Honestbox, som vann upphandlingen, har stöttat projekten med olika digitala låsfunktioner sedan dess.

Det digitala låset är bara en liten del av helheten, men en viktig liten del. Den digitala lanthandeln i Moskosel öppnade 2021-12-25 och har varit öppen varje dag sedan dess. Butiken ligger i samma hus som en servicepunkt som är bemannad dagtid. Har det varit problem med inloggning eller betalning i butiken har någon kunnat hjälpa kunderna. I Arjeplog, Porjus och Muodoslompolo sitter låset på butiker som är semibemannade, det betyder att de personer som inte vill använda digitala lås har möjlighet att besöka butiken då den är bemannad. Övergången till det digitala samhället blir på så sätt ett val. Brändöns byaförening har satt ett lås på den "nygamla" bagarstugan som fungerar som en mötesplats för bybor.

Denna mötesplats har sedan låset installerats huserat 56 st studiecirklar, samt att byns ungdomar har hittat hit och använder lokalen för att tillsammans titta på till exempel hockey eller melodifestivalen. Nu vidareutvecklas bland annat Brändöns lösning med Honestbox via det pågående fortsättningsprojektet från DigiByn som kallas "SMALL". Syftet med SMALL är att förenkla och underlätta användningen av bygdelokaler, samt koordinera tillhandahållandet av service och tjänster genom installation, testning och utvärdering av digitala bokningsplattformar på landsbygder. Målet är att minska administrativa och tekniska kostnader samtidigt som intäkterna och tillgängligheten till service ökar. Några framgångar som setts under piloterna är att tekniken har utvecklats de orter som varit med. Dessutom har piloterna gett inspiration till andra byar med idéer om att utveckla användningsområdet samverkan. En utmaning är att orter som ligger långt ifrån en låssmed har haft problem att installera lås.

Digitala servicehubbar ser alla olika ut, men det finns en likhet – de har alla använt sig av flera olika digitala tjänster för service och detta har lett till ett intresse och driv till att använda sig av och testa nya digitala tjänster. I Muodoslompolo hade butiksägaren, efter att hon deltagit i kommunens föreläsning om digitala nomader, redan bestämt sig för att köpa in och rusta upp den närliggande bagarstugan och göra den till en digital hubb. När hon blev kontaktad för en pilot var hon därför mycket intresserad av att testa de olika digitala tjänsterna mötesplats, paketbox och digitalt lås. När kommunen såg vilken drivkraft som fanns i byn och att det gav extra effekt med flera tjänster på samma plats, tog de ett politiskt beslut att skapa fem digitala hubbar i Pajala kommun. Det ska vara platser där det finns möjlighet till distansarbete och där de fysiska attributen för att kunna erbjuda digitala tjänster med bra uppkoppling samlas. Vid invigningen av den digitala hubben kom de äldre byborna med sina barn, under påsken kom barnen tillbaka och jobbade på dagarna medan barnbarnen var med far- och morföräldrarna.

Lanthandeln i Porjus är också ett digitalt nav. När ägaren av lanthandeln bestämde sig för att återöppna handeln var det en avgörande faktor att butiken var en hybridbutik. En orsak är att ägaren är tvåbarnsmor och bara har möjlighet att arbeta när barnen är på förskolan. En annan orsak är läget mellan Jokkmokk och Gällivare samt att butiken ligger enbart 7 km söder om avfarten in mot Sarek nationalpark

som är ett populärt insteg på Kungsleden. Det gör att kunder kommer alla tider på dygnet. Lanthandelsägaren har nu även öppnat en obemannad friluftsboutik tillsammans med en person som bor i byn, med motiveringen "Ja, nu vet jag ju hur man gör". Samverkan är ett framsteg och känslan av att man klarar av att använda sig av digitala tjänster sätter fart på landsbygders digitala transformation. En utmaning är att det behövs engagemang av flera lokala och offentliga aktörer för att något ska ske.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Valet att nämna ramverket Rural Living Labs i inledningen görs med tanke på att det för Halland kan vara mycket värdefullt att testa detta angreppssätt i ett samarbete med forskningen. Det blir möjligt för orter på landsbygden att vara testbäddar, hubbar eller living labs som bjuder in aktörer utifrån att delta i utvecklingen. Men framförallt är de olika piloterna intressanta att testa för Femsjö och Unnaryd, exempelvis att använda digitala lås så som det gjorts på Brändön. Där blir en plats än mer inkluderande och lättillgänglig för ungdomarna. De kan själva känna ägarskap och arrangera egna initiativ och tillfredsställa egna behov. I Femsjö finns redan ett par sådana platser, till exempel mangelboden och Furuvalen. Skulle ett digitalt lås på skolan bjuda in de redan aktiva ungdomarna till en yta som möjliggör ännu mer? I Unnaryd finns ingen motsvarande mötesplats för de unga, kanske skulle klubbstugan kunna göras mer tillgänglig? Eller övervåningen på kiosken? Man tänker att en bokningssida skulle kunna vidga kretsen av människor som använder ytan, då finns det ingen risk att man "stör någon" som redan använder platsen. En satsning på digitala lås och bokningssida kräver dock mod från en agent (förening eller företagare) som ska våga tillgängliggöra en fysisk plats för exempelvis ungdomar att vistas i. Möjligen är Unnaryd mogen för att använda denna typ av digitala lås och bokningssystem med tanke på att idrottsföreningen redan nu installerat

ett system för gym och padelhall samt att Coop är en semi-bemannad butik. När det gäller informationsskyltarna är det mindre intressant för Unnaryd och Femsjö. För i Hylte kommun används en app och kommun-kalender som tillgodoser liknande behov som informationsskyltarna försöker tillgodose i Norrbotten. Därför föreslås det att man aktivt i Femsjö och Unnaryd jobbar för att öka kunskapen och användandet av Hylte-appen och Hylte-kalendern.

Bakgrund:

Digital transformation (DT) har fått ökad uppmärksamhet under de senaste åren. Hittills fokuserar de flesta nuvarande studierna på digital transformation i avancerade och tätbefolkade samhällen, särskilt i urbana områden och tekniker som är möjliga där. Följaktligen är fenomenet DT underutforskat inom ramen för lantliga och glesbefolkade sammanhang. Arbetet i Norrbotten syftar till att utforska hur ett "Rural Living Labs" kan formas och hur detta tillvägagångssätt kan utformas för att stödja digitala transformationsprocesser i lantliga sammanhang. Genom att följa en metodik för designforskning (DSRM) har vi skapat en artefakt (det vill säga "Rural Living Lab"-ramverk) som är en "instansiering" som stödjer användarcentrerad digitalisering av landsbygdsområden. Instansiering är ett koncept inom programmering som handlar om att skapa en specifik förekomst (instans) av en klass. En klass fungerar som en mall eller en blåprint för att skapa objekt i programmet. Det utformade ramverket är baserat på de centrala komponenterna i "traditionella" och "urbana" living labs, samt empiriska data som samlats in inom ramen för piloterna i Norrbotten.

Ansvarig: Luleå Tekniska universitet med projektledare Johanna Lindberg.

När: 2019-2025.

Geografi: Bygderna; Niemisel, Kalix, Muodoslompolo, Brändön, Soutojärvi, Moskosel, Gunnarsbyn, Unbyn, Avan, Porjus, Harads, Vuollerim, Arjeplog, Pajala, Nilivaara, Piteå, Gällivare och Kiruna.

Läs mer: På [hemsidan](#) som använt för projekten.

En berättelse om att gå från parkering...

...Till hembygdstorg

Metoden "att odla ett hembygdstorg"

”

Mötesplatser i landsbygder har kommit att bli färre och färre. Denna tendens är bara ett exempel på hur den samtida samhällsutvecklingen begränsar bygdens möjligheter att skapa genuint levande livsmiljöer. Det kan dessutom ofta vara svårt att gemensamt i bygden forma en utvecklingsplan. Många gånger finns flera tankar och idéer men hur sammanställs dessa till en gemensam vision?

Arkitekter och andra yrkesverksamma som står utanför de formella krav som styr en kommunal tjänsteperson i mötet med medborgarna, kan initiera nya former av dialoger om vilka värden som ska styra den framtida gestaltningen av den gemensamma miljön. I takt med den mer individualiserade samhällsordningen framstår väl gestaltade och attraktiva mötesplatser som allt viktigare; platser som kan bidra till spontana möten såväl som lekfulla och sociala aktiviteter.” - en arkitekts reflektioner.

”

Metoden i korthet:

Denna metod föreslår en samverkansprocess mellan aktörerna på en plats, en bygd, där en mötesplats tar form i flera olika steg. Genom att bjuda in arkitekten som en aktör bland de lokala aktörerna kan mötesplatsen visualiseras för de lokala aktörerna med hjälp av både bilder och test-events på platsen. Bilden ovan, från metodboken, sammanfattar väl resan från en parkeringsplats (det praktiska exemplet från Sollerön som lärdomarna till metoden baserats på) till ett hembygdstorg på samma plats.

I metodhandboken beskrivs 24 steg för att odla ett hembygdstorg. Ett hembygdstorg definieras enligt metodboken: "Ett hembygdstorg är den specifika mötesplatsen som utgör det samlande rummet som riktar sig till alla. Det förvaltas i sin egen rätt för detta syfte och är en enande minsta gemensamma nämnare för de lokala relationerna och allas inkluderande. Hembygdstorget är oberoende av hur de andra mötesplatserna lever och överlever över tid. Den demokratiska samlingsplatsen där alla har både ansvar och rådighet och som ger uttryck för platsens unika kultur."

De 24 steg som beskrivs i metoden är sammanfattade nedan men finns närmare beskrivna i metodboken med förslag på handlingar.

Första delen: Så ett frö – att starta ett initiativ för en mötesplats.

- 1. Att vilja skapa ett hembygdstorg** och gå från idé till initiativ.
- 2. Att organisera en lokal grupp** och fördela roller mellan initiativtagarna.
- 3. Att ta kontakt med stöttande aktörer** och samtala om hur projektet kan skapa värde både på platsen och i regionen.
- 4. Att planera vägen framåt för det lokala arbetet**, tillsammans med stöttande aktörer.
- 5. Att hitta torgets rätta plats** genom att identifiera den plats som ska bjuda in alla.
- 6. Att fånga känslan för bygden** genom att urskilja det mest lokala som gör platsen unik.
- 7. Att tänka sig in i framtiden** och relatera till historien.
- 8. Att skapa torgets vision** som utgår från platsens resurser, genom att ta in olika människors perspektiv och hålla idéskapandet öppet.
- 9. Att finansiera projektet** – genom att bygga ekonomi kring viktiga värden får ni visionen att hända.

”

Mötesplatsen har genom historien haft en central betydelse för samhällets livskraft. I bykyrkan, i skolan och på marknadsplatsen skedde möten, utbyten och samtal – här byggdes gemenskapen. Mötesplatserna kan sägas utgöra kittet för den mänskliga infrastrukturen. Dessa gemensamma rum är på många platser i vårt land kraftigt försvagade idag. Varje tids politik och ideal har på olika sätt förändrat hur vi lever. I vår tid kan vi föra resonemang om hur centralisering, individualisering och industrialisering har påverkat våra livsvillkor. Vad händer med ett samhälle om vi möts mindre?

”

Andra delen: Börja odla – att testa mötesplatsens potential.

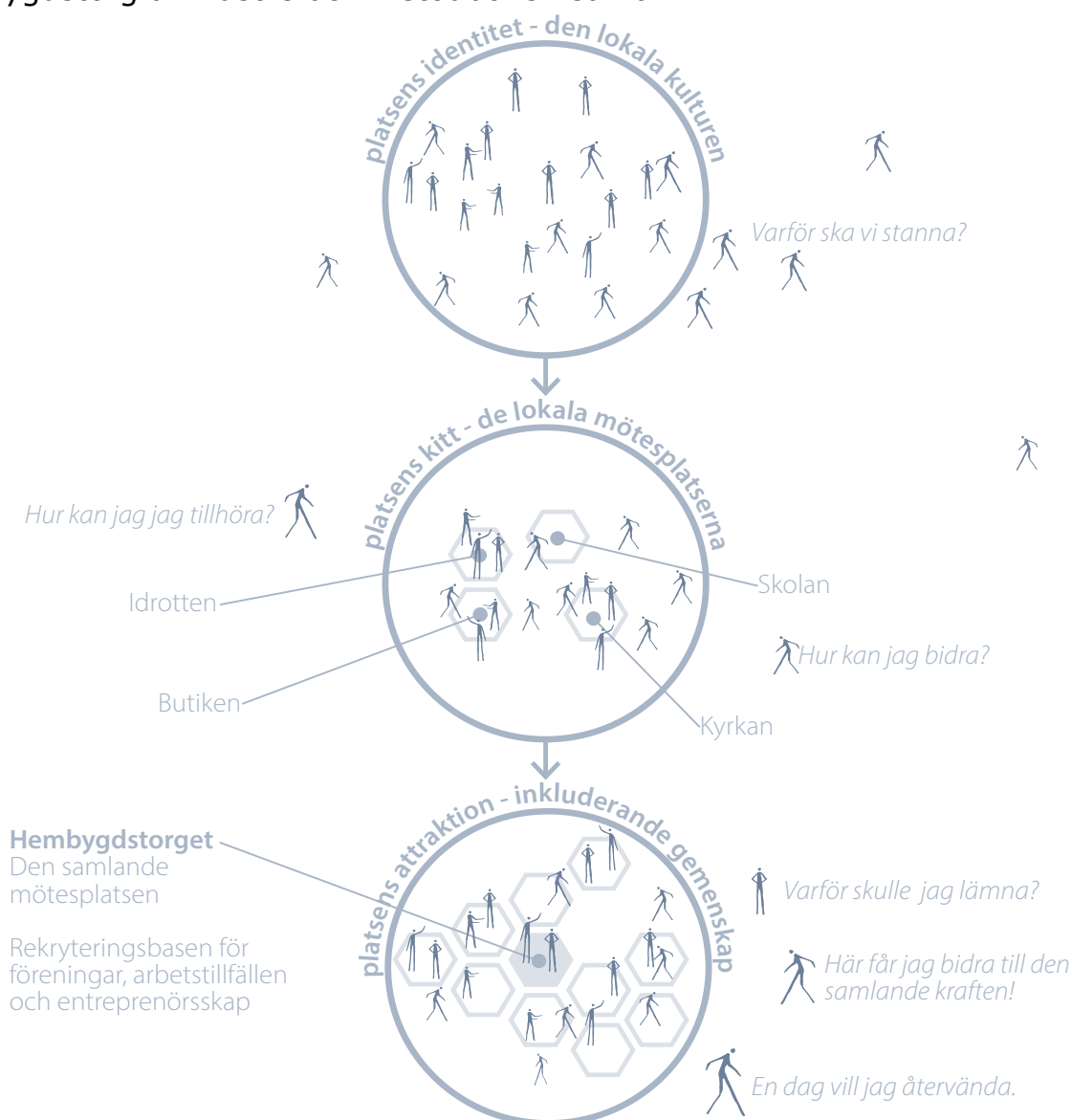
- 10. Att skrida till verket** genom att testa de idéer som ni skapat tillsammans.
- 11. Att förstå vilka lagar som gäller** genom att se över relevanta bestämmelser.
- 12. Att skapa tillfälliga strukturer** med målet att utmana invanda beteendemönster genom tillfällig arkitektur.
- 13. Att hitta rätt gestaltning** genom att involvera kunskap och människor som kan bidra med nya tankar.
- 14. Att bygga gemenskap** genom att stärka en känsla av tillhörighet.
- 15. Att utvärdera och ta med sig lärdomarna** genom att sammanfatta det som gjorts hittills och skörda frukterna av det som skapats.
- 16. Att inspireras av en nödvändig roadmap** för att se möjligheten, samlas kring ett förslag, redogöra för värdet.

Tredje delen: Odlå långsiktigt – att ta lärdomarna vidare till ett långsiktigt genomförande.

- 17. Att fördjupa sig i platsen** och förstå hur människor kan kopplas ihop.
- 18. Att skapa upplevelsen av ett rum mellan husen** för att rama in en plats som möjliggör mänskliga möten.
- 19. Att skapa funktioner** för att människor ska vilja vistas och stanna ett slag.
- 20. Att planera för en mångfald av aktiviteter** med syfte att sammankoppla människor, tankar och andra flöden.

- 21. Att låta funktionerna få en unik och vacker form** så att de blir ett uttryck som speglar den geografiska platsen och den framvuxna kulturen.
- 22. Att få ihop många delar och idéer till en helhet** genom att sträva efter harmoni i alla skalor.
- 23. Att inspirera, överraska och skapa berättelser** genom att tillföra det levande och föränderliga.
- 24. Att skörda och fira** genom att skapa en kultur och en förvaltning kring platsen längs ett årshjul.

De olika stegen är som beskrivet indelat i tre olika delar: så ett frö, börja odla och odla långsiktigt. Dessa olika delar tjänar syften och olika delar i processen som bygger på varandra. En intressant illustration av vad processen vill uppnå med ett hembygdstorg är illustrerat i metodboken så här:

Figur 2

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Det vore mycket intressant att testa denna metods angreppssätt med att involvera arkitekten som en aktör som kan gestalta en mötesplats och visualisera alternativ som bygden inte själva sett. Kan det vara så att Unnaryds torg, som är av unikt slag då det ägs och drivs av bygden via Samhällsföreningen, skulle kunna bli ett Hembygdstorg? Samma fråga skulle kunna ställas till Femsjöbygden som genom Stiftelsen äger den mest centrala ytan i byn, som redan involverar ett par mötesplatser men som ännu inte kännetecknas som ett Hembygdstorg.

Bakgrund:

Våren 2020 fick ansvariga en fråga av människor i ett engagerat lokalsamhälle: "Vi har identifierat ett stort behov av en gemensam mötesplats och tror att vi kan behöva en arkitekt."

Utifrån en redan utförd och gedigen behovsanalys sprungen ur ett annat utvecklingsprojekt, BID, omsattes analysen i den byggda miljön utifrån utgångspunkten: Hur kan arkitektur svara på lokalsamhällets behov? Det resulterade i en analys i flera skalor: bygden i relation till närliggande bygder, byn som helhet, en identifiering av vad som utgör bykärnan och till sist platsen för ett samlande hembygdstorg. Det tidiga engagemanget stöttades gemensamt av sockenförening, sociala företaget, lokala affären, kyrkan, kommunen och arkitekterna. Det första projektet resulterade i en slutsats: Vi behöver testa oss fram till hur ett torg kan utformas för att generera största möjliga värde. I en nationell utlysning av ArkDes 2020 lyckades projektgruppen få nationell finansiering för att både testa metoden med tillfälliga torg på landsbygden och specifikt hur det skulle kunna te sig på just den här platsen, Sollerön. Lärandet var stort och skapade många ringar på vattnet. I ett fortsättningsprojekt, stöttat av ArkDes och Region Dalarna, ville Gaia arkitektur dra lärdomarna längre och gå in i nästa steg: Hur närmar man sig det mer permanenta tillskapandet av ett hembygdstorg genom att hitta samsyn mellan civilsamhälle och offentlighet?

Resultatet av ett flerårigt lärande är summerat i metodhandboken "Att odla ett Hembygdstorg". Den syftar till att ge förslag på hur processen att ta ett initiativ till en vision för ett gemensamt torg kan se ut. Ambitionen är att detta utgör ett inspel i det kollektiva lärandet. Hembygdstorget är en avgörande pusselbit i det livskraftiga lokalsamhället.

Ansvarig: Gaia arkitektur (gaiaark.se)

När: 2020-2023.

Geografi: Sollerön, Dalarna.

Läs mer: Handboken finns i två olika versioner [här](#) hittar ni den som är mest inspirerande.

Olika Ting för gemenskap från danska byn Torup

”

Jag tycker det var roligt, spännande och informativt. Jag fick en inblick i hur kroppen och olika saker har något gemensamt. Vi gömmer saker till exempel, men ibland kan man också gömma sig själv och känna sig lite ensam. Det kommer alltid att vara ett slut på saker och ett slut på människor, det har de också gemensamt. – Gustav 12 år.

”

Metoden i korthet:

Här vill vi lyfta tre olika arbetssätt som den danska byn Torup använt för att skapa en större sammanhållning, mellanmännsliga metoder och lokal demokrati. Alla är i vår mening lika viktiga, intressanta och innovativa. Här nedan sammanfattas alla 3 men utan rangordning:

1. Torup TING för lokaldemokratin. Är en lokal bygdegrupp för att praktisera lokaldemokrati i bygden. Torup TING är förankrad och kopplad till kommunen Halsnæs med omkring 35 000 medborgare. Kommunala tjänstepersoner beskriver samarbetet så här: "Om man vill ha en grön förankring i en kommun är det nödvändigt att man har en by och några människor som i Torup - alltså ett slags experimentellt lab. ... min upplevelse är att de frågor som Peter Plant och Torup Ting ställer till kommunen gör att vår plan- och byggavdelning och vår naturavdelning är positivt motiverade att vara uppdaterade på detta område. Deras gröna initiativ har utan tvekan en smittande effekt på administrations arbete."

Torup har regelbundna möten med kommunen och det finns ett kommunalt samarbetsavtal. Torup TING arbetar också med Torupfonden, kulturkalender, mikro-verksamheter, trafikplan och delningsverkstad med mera. En arbetsme-

tor som Torup TING praktiserar är att arrangera öppna möten tre gånger per år. Det innebär att alla bygdebor på 356 personer är inbjudna men också de som har en stark koppling till bygden, omkring 60-90 personer brukar delta. Förutom diskussion och dialog om en specifik fråga så erbjuds en gemensam middag och en gemensam allsång, ofta skriven av bygdebor specifikt för detta tillfälle. Att gemensamma tillfällen innehåller mer än samtalet kring en gemensam fråga understryks flera gånger som mycket viktigt.

2. TING en föreställning och ett brädspel i verklig storlek. Torups lokala konstnär Ilon Lodewijks har skapat ett brädspel i verklig storlek med tematiska länkar till hållbarhet – 'Ting' – som har byggts med stöd av den lokala byorganisationen (Torup Ting) och en lokal kulturfond. Ta på dig ett par hörlurar och träd in i Tingens Universum. På en bräda som mäter 100 kvadratmeter möter du och 11 andra spelare 100 gula objekt. Här presenterar 'rösten' i en poetisk sammansättning en serie reflekterande utmaningar. TING är en lekfull plattform som utforskar människors relationer till objekt. Inget annat däggdjur på jorden är beroende av saker på samma sätt som vi är. Vi kan inte leva utan våra saker, men vilka är viktigast? Vilka saker behöver vi bevara till varje pris och vem har makten att bestämma det? TING kan spelas av vuxna och barn över 11 år. Längd: 50 minuter. TING finns tyvärr bara på danska och nederländska. Godkänd som professionell Performance Art av den danska konstfonden (refusionsgodkendt).

3. Tools and Talent ett digitalt bibliotek av verktyg och kompetens. De lokala invånarna hade redan en praxis att låna utrustning och material från varandra, men sökte ett sätt att stärka detta med en specifik digital lösning som svar. Byorganisationen, Torup TING, initierade utvecklingen av en plattform, "Tools and Talent". Plattformen ger byborna tillgång till en bank av lokala resurser och lokala färdigheter som de kan boka enligt sina behov. Utvecklingen av appen går hand i hand med upprättandet av en fysisk verktygsbank, ett förråd där gemensamma verktyg och utrustning kan förvaras. En professionell förvaltare behövs för att hantera de gemensamma verktygen och säkerställa att de hålls i gott skick för fortsatt användning.

Samtidigt pågår en kartläggning av lokala färdigheter och kompetenser att inkludera i plattformen så att lokalbefolkningen kan söka upp skickliga tekniker. Alla tillgängliga lokala resurser, verktyg och färdigheter laddas upp på plattformen så att användarna kan hitta och organisera lån av det de behöver. Förutom att digitalisera en redan fungerande lokal praxis av att låna varandras verktyg så möjliggör denna plattform också en väg in till denna sociala struktur för nyinflyttade i bygden. Bygden är mitt i en process där bygdens invånarantal kommer att nästintill fördubblas under några år, en mängd tomter på en yta motsvarande det befintliga bycentret är under uppbyggnad. Smart nog placerades därför det nya samlade verktygsförrådet alldeles bredvid denna nya yta. På så vis kan denna plattform bli en brygga mellan de äldre byborna och de nyinflyttade.

I grunden för Torups gemensamma arbete finns fyra hållbarhetsprinciper som följer här:

1. Den gröna hållbarheten: Att säkra naturen och naturresurserna. Det relaterar till transport och byggande av bostäder.

2. Den ekonomiska hållbarheten: Att det ska ha mening inom de samhälleliga ramarna inom vilka vi driver ekonomi.

3. Social hållbarhet: Mötet mellan människor och det sociala samspelet ta ständigt med i aktiviteterna. Var medveten om nya mötesplatser över generationer och utbildningsnivåer och tala ett medlande språk.

4. Kulturell hållbarhet: Aktiviteterna är inte bara funktionella. De ska säkerställa kreativitet, lärande och bred kulturell appell, såsom klättring, konserter, matmarknader och författarkurser.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Danska Torup är ett gott exempel på att en bygd kan bygga upp ett starkt socialt kapital och kultur av att skapa egna initiativ via samverkan. Ovanstående exempel på hur de skapar detta visar också vilken bredd de använder, både för att få med folk med olika intressen men också hur de samspelar med kulturella och formella verktyg. I Unnaryd har en början på en egen typ av samling för bygdens demokrati skapats genom "Bygdetinget", något liknande i Femsjö tror man skulle kunna vara lyckosamt. Det hela handlar om att samla så många som möjligt, bjuda in till delaktighet kring en fråga och samtidigt avsätta tid till en gemensam måltid och kulturella inslag. Framförallt kan denna typ av initiativ och struktur skulle välkomnas av de som inte redan är inne i styrelserna eller de mer formella strukturerna som finns. En årlig samling av detta slag kanske också skulle kunna ge nya perspektiv till den gamla berättelsen om "att det finns ingen mer som vill engagera sig".

Både det konstnärliga medskapande spelet och plattformen för att låna varandras verktyg och kompetenser är underlag för att våga dela våra tillgångar med varandra. Denna form av delande sker redan i både Femsjö och Unnaryd, grannar och vänner delar redan på både kompetens och verktyg på regelbunden basis. Konsten kan med hjälp av spelet kanske främja och skifta människors motivering till att dela ännu mer regelbundet men annars är denna installation inte mer än en tillfällig injektion av inspiration och en tankeväckare. Den digitala plattformen Tools and Talent erbjuder en mer bestående konstruktion men i bygder där delandet redan fungerar bra i smågrupper, vad tillför plattformen då? Man tänker att tekniken i första hand öppnar upp för dem som inte redan är inbjudna i kretsen, att det kan inkludera fler verktyg och kompetenser när varje person ska registrera och sortera in sina olika tillgångar. Men om man vill värna den långsamma processen av mänsklig interaktion som ligger bakom tilliten som gör att man vill låna ut sina verktyg till en granne, går det med en digital plattform?

Bakgrund:

Sedan det första spadtaget togs på Ökosamfundet Dyssekilde, en ekoby, i början av 1990-talet har byn arbetat med hållbarhet på flera fronter. Projektet Hvideland är det senaste tillskottet. Där försöker Torup återigen omforma hur ett byliv kan byggas och stödjas med utgångspunkt i mer konsekventa överväganden om klimat- och miljöförhållanden. Torup är en dynamo på flera områden. Torup är inte en plats, utan snarare en grupp dynamiska människor som har tydliga visioner, vilket driver dem att agera tillsammans. De har själva skapat utvecklingen för sitt område. Det är en grupp människor som har förmågan att samlas och skapa en vision, och de har förstått att bygga broar till fonder och kommunen och har lyckats med det. De kan tänka utanför boxen och ser till att inte snedvrida projektet socialt, utan arbetar för att göra projektet relevant för många.

Ansvarig: Peter Plant med medlemmar i Torup Ting.

När: 2019-2024

Geografi: Torup, 60 km nordväst om Köpenhamn, Danmark.

Läs mer: Ni hittar mer information på deras egna sida [Torup Ting](#) dessutom finns det bra sammanfattningar och filmer dokumenterad om Torup på projektsidan för projektet [Smart Rural'21](#).

HITTA LOKAL SAMORDNARE FÖR INITIATIV OCH ENGAGEMANG

Under samtal och möten i Femsjö och Unnaryd har man sett behovet av att hitta en organisation eller form av lokal samordnare som främjar initiativ och engagemang. Samtalen cirkulerade kring att få stöd för specifika idéer och engagemang som uppkommit för bygdens gemensamma allmänintresse. Det framkom önskemål om att samordna i någon form av paraplyorganisation för att mobilisera fler, få feedback eller möjliggöra resurser för idéerna. Med dessa resonemang som bakgrund har följande metoder i denna del sammanfattats som förslag att titta närmare på för att möjliggöra mer lokal samordning på ett smart sätt.

Oberoende Bygdebolag

Inspiration från Vuollerim

”

Då bygdebolagen helt grundar sig i bygdens samhällsbehov, behövs ingen extern sammanhållande kraft, som exempelvis en styrande paraplyorganisation. Eftersom alla bygdebolags syfte är att bidra till bygdens bästa finns alla möjligheter att söka samarbeten och på olika sätt att stötta varandra.

”

Metoden i korthet:

Enligt skriften "Bilda Bygdebolag" är begreppet Bygdebolag samhällsvetenskapligt, och inte juridiskt. Skriften är framtagen under ett projekt och under projektets gång har det arbetats fram en bred och inkluderande beskrivning av vad som är kännetecknande för bygdebolag.

Här följer en sammanfattning av de 9 kännetecken som beskriver begreppet "bygdebolag":

1. Anledning till uppstart: Bygdebolag föds ur människors behov av att mötas och viljan att tillsammans verka för bygdens attraktivitet och långsiktiga utveckling. Genom bygdebolaget skapar de som bor på en plats en ny demokratisk och ekonomisk struktur inom vilken de samlar sina förmågor, axlar ett ansvar, utforskar möjligheter, bygger engagemang och organiserar sig. Orsaken till att ett bygdebolag uppstår är oftast en kritisk händelse, inramad av en längre tids motgångar, och som gör att bygdens överlevnad förefaller hotad. Vanliga katalysatorer är nedläggningen av en offentlig verksamhet, minskade arbetstillfällen när företag upphör eller flyttar sin produktion, eller en pågående avfolkning. Initiativtagare till att starta bygdebolag är ofta en samhällsförening, lokala eldsjälar eller entreprenörer.

2. Geografisk avgränsning: Bygdebolag återfinns främst på landsbygder, men ibland även i orters och städers periferi, och verkar inom en viss bygd eller ett specifikt område.

3. Ägarskap: Bygdebolag förankras på en plats genom lokalt ägarskap via medlemskap och aktieäggande, vilket också gör att bygdebolaget inte kan flytta därifrån. Ett bygdebolag verkar för hela bygden, inte enbart för ägare eller de som är direkt involverade i verksamheterna.

4. Organisation: Bygdebolag är inte begränsade till en viss formell associationsform eller organisationsstruktur. Vanliga associationsformer är dock aktiebolag, aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning, ekonomisk förening samt ideell förening som driver näringsverksamhet. Organisationsstrukturerna i sin helhet skiljer sig åt mellan olika bygdebolag.

5. Verksamhet: Bygdebolag börjar ofta med en enskild verksamhet, men tar sig an fler verksamhetsområden över tid. Bygdebolag bedriver alla möjliga former av verksamheter, såväl kommersiella som tidigare offentliga, där valet av verksamheter återspeglar de specifika behov som finns på platsen i fråga. De vanligaste verksamhetsområdena tycks vara grundskola, lanthandel, besöksnäring, drivmedelsstation, bostäder och fastigheter.

6. Socialt Kapital: Bygdebolag mobiliserar bygdens invånare och vitaliserar mänskliga relationer genom att erbjuda en samlande plattform för engagemang och gemenskap. Bygdebolag frambringar meningsfulla projekt, skapar möjligheter till förvärv och delande av kunskaper och fungerar därtill som en arena för utvecklingsfrågor och dialog med omvärlden. Ur ett större perspektiv bidrar bygdebolag till främjandet av lokal demokrati och utveckling av det sociala och kulturella livet på en plats. Bygdebolag drivs till stor del genom ideellt arbete.

7. Ekonomiskt kapital: Bygdebolag har med hjälp av metoden "många bäckar små" byggt upp betydande ekonomiska muskler genom exempelvis ägarkapital, fastighetsaffärer, återinvesterade överskott från verksamheter, banklån, stiftelsemedel, donationer, gräsrotsfinansiering, annonser, hyresintäkter och offentliga medel i form av bidrag, projektmedel och investeringskapital. Samtliga eventuella vinster från bygdebolagets affärsverksamheter återinvesteras i bygden på olika sätt.

8. Lokala resurser: Bygdebolag skapar platsbundna och cirkulära ekonomiska kretslopp genom att identifiera, överta och utveckla fysiska resurser och befintlig infrastruktur (som exempelvis tomma lokaler och igenvuxna åkermarker) för att skapa lönsamma och hållbara verksamheter som samverkar med och stärker varandra. Bygdebolag tar på sig uppgifter som ingen i bygden kan axla på egen hand, som det offentliga inte vill åta sig och som privata företagare inte anser vara lönsamma nog, och skapar nya, gemensamma värden.

9. Samverkan: Bygdebolag verkar inom ramen för rådande samhällssystem men med utgångspunkt i allmännyttiga värderingar och lokala visioner. Bygdebolag strävar efter att samverka med befintlig offentlig verksamhet och privata

företag i bygden, genom att fungera som inkubatorer för nya entreprenörer, bedriva handel med andra lokala företag, bruka de offentliga funktioner som existerar samt generera fler arbetstillfällen. Därtill söker bygdebolag stärkande samarbeten med kommun, region, företag, föreningar och andra aktörer i syfte att växla upp initiativ och skapa positiva mervärdeseffekter.

Som nämns ovan så är begreppet "bygdebolag" inte en juridisk term. Däremot finns det en rad juridiska associationsformer för bygdebolag där de vanligaste är föreningar (ideella föreningar som driver näringsverksamhet samt ekonomiska föreningar) och aktiebolag (AB samt med tillägget särskild vinstutdelningsbegränsning (svb)). Centralt för alla bygdebolag, vare sig de drivs som föreningar eller aktiebolag, är att arbeta fram det egna regelverket. Aktiebolag och ekonomiska föreningar är tydligt reglerade i lagstiftning, men i bolagsordningen och stadgarna finns relativt stora friheter att justera lagen och utforma hur just ert bygdebolag ska drivas. Det är alltså viktigt att utgå från det unika sammanhanget när ni tar fram ert regelverk, samtidigt som det många gånger är en god idé att för att få inspiration titta på andra bygdebolags bolagsordningar och stadgar.

Vuollerim är en bygd som framhåller: "Alla våra Bygdebolag har inskrivet i sina bolagsordningar/stadgar att vinster återinvesteras i bygden." Ett exempel på detta går att hitta på hemsidan för Vuollerims Friskola AB som i sin bolagsordning har följande inskrivet:

”§ 3 VERKSAMHET Kärnverksamhet är att i Vuollerim driva skola, förskola och annan utbildning, samt för detta ändamål äga och förvalta fastigheter, hyra ut personal, bedriva konsulttjänster och därtill förenlig verksamhet, genom ett bygdebolag i aktiebolagsform. För att säkerställa en långsiktigt bärkraftig byskola och verksamhet kommer bolaget också att arbeta för ökad sysselsättning, ökat marknadsvärde och ökad inflyttning till bygden. Däri ingår ett engagemang från aktiebolaget för att grundläggande omsorg, service och infrastruktur ska finnas i bygden.

... § 13 VINSTUTDELNING Disponibla vinstmedel skall användas till investeringar i enlighet med bolagets verksamhetsbeskrivning i § 3.”

Vuollerims Friskola AB startades 2009 och har ett 100-tal delägare. Anledningen att starta en fristående skola i Vuollerimbygden var att säkerställa att en komplett grundskola ska finnas i bygden nu och i framtiden, detta efter kommunens beslut om att lägga ner årskurs 6-9 i Vuollerim. I skriften ”Bilda bygdebolag” finns ett avsnitt som beskriver just Vuollerim som ett exempel på hur en plats valt att organisera sig genom att bilda bygdebolag. I texten går att läsa: ”I övrigt är det viktigt att understryka att det inte finns några gemensamma regler eller någon sorts gemensam organisation. Bygdebolagens utveckling självorganiserar sig allteftersom människor kavlar upp ärmarna tillsammans och tar tag i vad som behövs.

De 7 oberoende bygdebolag i Vuollerim är följande:

Vuollerimbygdens Ekonomiska Förening (1999): Övertog järnhandeln på 90-talet. År 2020 tillvaratar föreningen bygdens intressen, exempelvis genom naturvård och fungerar som kommunikationskanal med kommunen.

Visioner i Vuollerimbygden AB (2006): Har 2020 närmare 200 delägare. Äger hotellfastigheter och driver hotellverksamhet, restaurang, bar och camping under varumärkena: Hotell Vuollerim, Älvarnas Hotell samt Vuollerim Camping. Samtliga är renoverade med ett stort engagemang från många personer i bygden. Verksamhetsbeskrivningen är: ”Bolaget ska bedriva restaurang- och hotellverksamhet, driva projekt som leder till ökad inflyttning, sysselsättning och ökat intresse för bygden, vidareutveckla infrastrukturen samt därmed förenlig verksamhet.”

The Village Team AB (2009): Äger industrifastighet och driver verksamheter för kontor, mötesplats, bemanningsföretag, däckservice och fordonsförvaring. Arbetar med teamwork som affärsidé. Tar tillvara lokala kompetenser och erfarenheter för att skapa långsiktigt hållbara näringsverksamheter.

Vuollerims friskola AB (2009): Driver grundskola för årskurs 6–9. ”En bra liten skola”, mer information i tidigare stycke.

Lapland Vuollerim Welcomes You AB (2010): Erbjuder tillsammans besökare ett 50-tal olika unika, prisbelönta och lokala upplevelsepaket. Genuina lappländska vardagsupplevelser som skapat internationella nätverk och erfarenhetsutbyten som ringar på vattnet.

FjällkoGård Vuollerim – Bidra Ideell Förening (2018): Bevarar Fjällkorasen, bidrar till öppna landskap samt producerar mjölk och kött av högsta kvalitet. Föreningen driver Jokkmokk kommuns sista aktiva heltidslantbruk. Gården

drivs som ideell förening med näringslivsgren, vilket innebär att den är registrerad för moms.

Mathantverket Vuollerim AB (2018): Producerar livsmedelsdelikatesser baserat på råvaror från fjällkorna, bland annat prisbelönta ostar. Sveriges nordligaste mejeri med produktion av ca 5 000 kilo ost (2021). Kafé och butik med fönster för besökare så att de kan följa ystningsprocessen. Placerade mitt i byn med visionen att fler ska kunna hyra in sig för att förädla lokalt mathantverk och utveckla nya idéer.

Slutligen delade representanterna från Vuollerim med sig av tips för att lyckas med oberoende bygdebolag som en metod för smart platsutveckling eller innovativ samverkansekonomi som de själva kallar det:

1. Ta fram VARFÖR! Det vill säga den grundläggande och delade intentionen till varför initiativet ska starta. Det som man kan luta sig mot i samarbetet när vardagens hur-frågor dyker upp.

2. Tillit är viktigt och kan väljas! Det finns nämligen inget rätt eller fel i samarbetet - bara möjligheter att växa.

3. Tänka större! Att nätverka och dela med andra ger insikter, andra kan se det vi inte ser.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Genom verksamhet och företagsamhet kraftsamlas resurser för att verkställa bygdens goda liv tillsammans, vilket utgör en mycket intressant väg för svenska landsbygder. Unnaryd och Femsjö, som ligger i landskapet Småland och tidigare på 1800-talet tillhörde Västbo härad precis som nuvarande Gnosjö, borde ha "Gnosjö-andan" och företagsamheten den syftar på. Med den kulturella bakgrunden borde de förutsättningar för ett bygdebolag som beskrivs ovan, som handlar om organisation, ägandeskap, verksamhet och ekonomiska resurser, bli en relativt lätt sak att lösa för Unnaryd och Femsjö. Idériokedomen om vad en första verksamhet skulle kunna vara finns där, oavsett hot utifrån eller ej. Men under detta arbetes gång har det uttryckts flera gånger att samverkan företagare emellan kan bli svårare att uppbringa i dessa bygder. Finns det en strävhets i det småländska kulturarvet som innebär att entreprenörer hellre arbetar på egen hand i egna verksamheter än att gå samman i samverkan för det gemensamma? Om så är fallet blir det viktigt för den agent som tar första klivet uppmärksammar detta och lägger extra tid och energi på just frågan om samverkan.

I den lokalekonomiska analysen för Unnaryd finns redan ett par intressanta uppslag för en verksamhet – en fönsterputsare, städfirma eller bokföringskonsult kanske? Men ett närmare steg skulle kunna vara om en befintlig strävsam entreprenör tog mod till sig att be om stöd och bjuda in fler från bygden för att växla upp en verksamhet från en enskild firma till ett gemensamt bygdebolag, det skulle kunna skapa ringar på vattnet för att knuffa den strävsamma kulturen i en riktning närmare samverkan.

Bakgrund:

Vuollerim ligger där Stora och Lilla Lu-leälvarna möts, alldeles vid polcirkeln i Jokkmokks kommun. En Vuollerimanda av att ta tag i saker och att samarbeta har funnits så länge man kan minnas. Också när järnhandeln skulle läggas ner på 90-talet. Då bildades Vuollerim-bygdens Ekonomiska förening, som är traktens första bygdebolag. Föreningen startade bygghandel, vävstuga, presentbod, post med mera. Under ett föredrag i Unnaryd (2023) framhölls metoden att driva bygdebolag gemensamt som en lyckosam väg för Vuollerimbygden och de beskriver det som en "innovativ sam-verkansekonomi". Vuollerim blev utvalda som enda svensk by att delta i det Europeiska projektet "Smart Rural '21" och uppmärksammas också i skriften Bilda Bygdebolag.

Ansvarig: Coompanion, Hela Sverige ska Leva och Sveriges Lantbruksuniversitet.

När: 2020.

Geografi: Nationell skrift med nedslag på flera orter, bland annat Vuollerim i Jokkmokk kommun.

Läs mer: Hela skriften Bilda Bygdebolag hittar ni [här](#). Mer information och kontakt med Vuollerim hittar ni via denna [hemsida](#).

Ramverk för bygder att använda digitala verktyg

”

I den bästa av världar öppnar användning av teknik upp så mycket mer tid och möjlighet för det arbete som mitt hjärta vill jobba med.

Självorganisering var standard i nästan alla grupper och beskrivs som ... ett rörigt, rikt snubblande mot harmoni.

”

Metoden i korthet:

Användning av ett stödjande digitalt lager har potential att stödja gemenskapers och bygders etablering, organisation, utveckling och slutligen – att sprida effekten av bygdens alternativa utvecklingsmodell. Specifikt:

- Användning av öppna forum och online-plattformar kan demokratisera tillgången till bygden, vilket dramatiskt förändrar vem som får vara involverad i att utveckla alternativa framtider.
- Självorganisation från gräsrotsnivå i bygder kan stödjas av anpassningsbara tekniker som kanaliserar kreativt kaos till konstruktiva vägar.
- Kommunikation kan förenklas genom kanaliserade kommunikationsverktyg som främjar transparens och överblick så som exempelvis Discord, Slack och Teams hellre än en-tråds verktyg som WhatsApp eller Messenger.
- Alternativa kultur-, värde-, mark- och ägandemodeller kan kodas in i interoperabla system och delas med andra gemenskaper.

I den publicerade rapporten, baserad på intervjuer med teknikinsatta personer, föreslås en kategorisering och början till ett ramverk som är tänkt att utvecklas under forskningsprojektets gång. Nedan sammanfattas effekterna som digitala lager kan ha på ramverket och detta som en väg att följa för smarta landsbygder med hänvisningar till de specifika digitala lager som nämns:

1. "Setup"/ Uppställning: Att hitta gemenskap, att etablera gemenskapen och att designa bygdens gemensamma plattformar.

a. Effekten av att förbättra tillgången till gemenskapen: Genom teknik kan vi nu skapa gemenskap och engagemang utan att vara begränsade av plats eller tidigare anknytningar. Det öppnar dörren för alla att delta i att forma nya framtidsscenarier tillsammans.

2. Organisation: Självorganisering, administration och att koordinera kommunikationen.

a. Effekten av att möjliggöra en gemensam gräns och intern mångfald: Deltagarna valde enkla digitala verktyg för att samarbeta och ta initiativ kring vardagliga frågor, som att utforska idéer, stödja projekt eller ordna middagar. De digitala plattformarna stödjer självorganisation som i alla bygder var

standard, att praktisera självorganisation offline upplevs som svårare. En DAO (Decentraliserad Autonom Organisation) rekommenderas inte medan Holochain nämns som en stödjande plattform för den teknikinsatte.

b. Att underlätta intern kommunikation och samordning: Kanal-verktyg som Discord eller Slack föredras av bygder eftersom de kan organisera diskussioner på ett strukturerat sätt, vilket var viktigt för att möjliggöra den självorganiserande processen som en konstruktiv och kreativ form av kaos.

3. Utvecklingsprocess: Samverkan och motståndskraft i bygden.

a. Att kodifiera alternativa utvecklingsmodeller i delbara och anpassningsbara system: Man försöker förnya gamla invanda tankebanor genom att översätta nya utvecklingsidéer till kod. Genom att tillämpa detta i praktiken, som TDF, OASA och Holochain gör, kan bygder skapa sina egna sätt att fungera och experimentera med decentraliserad utveckling. Detta öppnar upp för kontinuerlig anpassning och enklare gemenskap, vilket kan leda till nya möjligheter och bättre samhällen.

Trots att användningen av digitala lager i bygder har stor potential så är de flesta av bygderna bara i början av att använda även de enklaste kommunikationsverktygen. De huvudsakliga hinder som hittades är:

- Människor tenderar att endast använda teknik de redan känner till, vilket ofta resulterar i att arbeta med särskilt olämpliga teknologier (exempelvis Facebook och Whatsapp), och därmed frustration och avvisande av teknik.
- Det finns trösklar för att använda ny teknik. Att introducera ny teknik kräver analys av vad bygden faktiskt behöver – vanligtvis problemlösningsverktyg, inte omfattande system.
- Bygder ska inte förväxlas med företag – tekniken skulle behöva förbättra bygden, inte påtvinga oönskad kontroll.
- Mjukvaror som är särskilt användbara för bygder är fortfarande i sin linda. Mjukvarorna behöver utvecklas till att inte låsa bygderna till en form – utan istället tillåta fri anpassning. Sådana tekniker som Holochain, OASA och TDF, kan för närvarande vara svåra att hitta och använda för icke tekniskt kunniga bygdebor.

Studien konstaterar att användningen av digital infrastruktur har potentialen – om man övervinner hinder – att stärka bygder för att bättre konkurrera med enheter som förespråkar kontinuerlig tillväxt. Kärnan är att stödja bygder i att utveckla, genomföra och dela vägar mot en framtid där det finns hopp om att vår livsstil kan skilja sig avsevärt från den nuvarande.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Forskningsprojektet och ramverket är ännu inte fastslagna men redan mycket intressanta. Det identifierar tydligt de utmaningar som bygder står inför när de anammar digitala verktyg för sin utveckling. Frustrationen känns igen över Facebook-grupper och Messenger-trådar där initiativ, frågor och trådar tappas bort. För Unnaryd kan det vara dags att koordinera kommunikationen Discord eller Slack istället för i många olika Messenger-trådar. I Unnaryd har initiativen och antalet engagerade personer växt under senaste två åren. I Femsjö, där Facebook-gruppen under senaste året vaknat till liv och används mer flitigt av allt fler personer, är behovet kanske snarare att stanna kvar i den plattformen. I metoden framstår det klart att potentialen för vidareutveckling av digitala verktyg med fokus på självorganisering är enorm. Det blir spännande att följa både forskningsprojektet och en utveckling att omvandla teori till praktik.

Bakgrund:

Jakten på oändlig tillväxt på en planet med ändliga resurser leder till misslyckande med att uppnå globala hållbarhetsmål. Konceptet av Degrowth eller 'post-tillväxt' har uppstått som en motrörelse som förespråkar alternativa tillvägagångssätt fokuserade på att leva inom resursbegränsningar. Inom detta sammanhang är småskaliga samhällen med post-tillväxtorientering särskilt intressanta, då de aktivt utforskar sina egna alternativa utvecklingsmodeller. Dessa samhällen har potential att agera som decentraliserade laboratorier för radikal förändring, där Degrowth/post-tillväxt teori översätts till genomförbara metoder. Förutom den akademiska rapport som ovanstående sammanfattning är baserad på så påbörjar forskningsprojektet i skrivande stund också en process med två utvalda svenska bygder, Tjörn och Uddebo, där rubriken för den första inbjudan lyder: "Landsbygdens betydelse för omställning i en tillvaro där ekonomisk tillväxt är vare sig medlet eller målet."

Forskningsprojektet söker kunskap om hur samhällsutveckling kan ske med en helt annan utgångspunkt än den gängse som är att de stora städernas utveckling är det som driver samhället åt rätt riktning och att ekonomisk tillväxt är det centrala medlet och målet för hållbar utveckling. Forskningsprojektet inriktar sig istället på landsbygden och det som händer där på initiativ från civilsamhällen som är inriktade på helt andra drivkrafter och mål. Forskningsprojektet har valt två landsbygdssammanhang att lära från: Uddebo lokalsamhälle och Egnahemsfabriken på Tjörn. Båda beskrivs av omvärlden som starka communities och lyckosamma när det gäller den breda betydelsen av lokal hållbar utveckling. Frågeställningar som forskningsprojektet undersöker: Varför? Vad har de gjort? Hur har de arbetat? Vilka utmaningar har man mött? Vilka segrar har man firat? Vad kan omvärlden lära från detta? Går arbetssättet att återupprepa i andra lokala kontexter? Kanske i kommuner med glesbygd som hotas av avfolkning?

Ansvarig: Chalmers - Arkitektur och samhällsbyggnadsteknik med projektledare Marco Adelfio.

När: 2022-2026.

Geografi: Uddebo i Tranemo kommun och Tjörn i Tjörns kommun.

Läs mer: Pågående projekt heter "Facilitating a new rurality beyond GDP through a Community Operating System (COS)" med information på [hemsidan](#) eller direktkontakt med [Marco Adelfio](#). Läs också den akademiska rapporten på engelska på [ResearchGate](#) för mer detaljer.

Bygdsam- Bygden i samverkan

”
Lärdomen vi drog var att istället för att anställa en central projektledare så rekryterade vi lokala företagare ute i bygdena, som jobbade deltid med de här frågorna.

”

Metoden i korthet:

BYGDSAM (Bygden i samverkan) är en samverkansplattform som Örnsköldsviks kommun initierat med syfte att skapa förutsättningar för livskraftig landsbygd genom att skapa samarbete och strategi för serviceorter med omland mellan det offentliga, näringslivet och det ideella. Kommunen insåg att det behövdes en långsiktig plan för landsbygdsutvecklingen i kommunen där människorna i byarna fick vara med i den lokala utvecklingen med ett långsiktigt perspektiv. Dessutom konstaterades att lokala föreningar runt om i kommunen behövde ekonomisk hjälp, därför innefattar modellen en ekonomisk ersättning från kommunen till varje BYGDSAM-enhet med en egen rådighet över vart pengarna ska gå. Modellen består av fyra områden i kommunen som alla är knutna till varsin serviceort. Inom varje BYGDSAM finns ett varierande antal ledamöter där kommunen har utvalda representanter vilka ska arbeta för en attraktiv landsbygd genom olika projekt. Varje BYGDSAM-område verkar på sin plats men det sker samtidigt samverkan mellan de fyra områdena och Örnsköldsviks centralort för att göra hela Örnsköldsviks kommun attraktiv och livskraftig.

Bygdsam Nätrådalen är ett av de fyra områdena i Örnsköldsviks kommun och bestod 2022 av följande:

- Styrelsen för den ekonomiska föreningen är en trepartnersammansättning: företag, föreningar och kommun (liknande LEADER-metoden). Styrelsen är sammansatt av totalt 11 personer som arbetar på ideell basis med fördelningen 1 kommunrepresentant, 5 företagsrepresentanter och 5 föreningsrepresentanter.
- Personal koordinerar och driver frågor på styrelsens uppdrag: 1 verksamhetsledare (60%) och 2 projektmedarbetare (100% + 50%)
- Växlar upp det ekonomiska stödet från kommunen med finansiering från Leader Höga Kusten, Världsklass Örnsköldsvik, uppdragsavtal och utvecklingscheckar.
- Under 2022 var de involverade i 5 olika projekt och 2 förstudier.

Vad ska dessa föreningarna göra som primärt syfte? Enligt ett poddavsnitt med ett samtal mellan kommunrepresentanter och verksamhetsledare från olika Bygdsam så är principen att föreningen inte ska göra något som redan görs av någon i bygden utan snarare stötta dem. En grundbult är "Hängavtalet" som är en ekonomisk ersättning från kommunen för att vara en långsiktig dialogpartner till kommunen och arbeta med uppmaning till specifika insatser så som infrastruktur, kommunikation och medborgarservice men utifrån bygdens behov och intressen. Chanserna är betydligt bättre när arbetet inte är beroende av enskilda personers engagemang eller enbart ideellt arbete. Styrkan i trepartnerskapet är att engage-

manget inte går upp och ner. Strukturen med en anställd verksamhetsledare, en bred förankrad styrelse och kontinuerliga avstämningar är också en styrka som ger långsiktighet.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Denna metod är intressant då det är kommunen som möjliggör en långsiktig resurs utanför centralorten, det vill säga mycket närmare bygden, för landsbygdsutveckling. Det är en tillgång för hela bygden att få resurser till en fråga som annars drivs ideellt men det kräver också att det finns en företagare eller en person i bygden som har möjlighet, kunskap och vilja att jobba med detta på deltid. För bygden som helhet möjliggör den långsiktiga ekonomiska utbetalningen ett oberoende av projektmedel. Dock har Nätrabygdens Bygdsam lyft att deras arbete inte hade varit möjligt om de inte hade haft en resurs med förutsättningar att leva med ekonomiska osäkerheter och ha stor flexibilitet mellan de kompletterande projektmedlen.

För Unnaryd och Femsjö kan detta vara ett intressant upplägg då det finns många företagare och enmansföretag där det säkerligen finns både vilja och kompetens att arbeta med detta som ett komplement till den andra verksamheten. Möjligen skulle dessa två bygder då gå samman under en BYGDSAM och styrelsen skulle sättas samman av representanter från dem båda. Kombinationen av ekonomiska avtal och kommunal representant, värdefullt att understryka i minoritet, i styrelsen är faktorer för att gynna högre aktivitet i tvecklingen. På ett sätt är detta också en modell som närmar sig arbetssättet som LEADER har i många andra Europeiska länder där varje Local Action Group (LEADER-styrelse) styr över ett mycket mindre geografiskt och mindre befolkat område än Hallands LAG gör här i Sverige.

Bakgrund:

2011 startade Örnsköldsviks kommunen landsbygdsarbetet genom att inkludera bygderna i stora utvecklingsprojekt, inspirerat av CESAM (Centrum i Samverkan) som kommunen redan arbetat med inne i staden. Bland annat gjordes boendeinventeringar och det startades servicepunkter. För att skapa långsiktighet, hållbarhet och för att utvecklingen ska drivas brett, skapades samverkansmodellen Bygdsam.

Ansvarig: Örnsköldsviks kommun

När: 2017- framåt

Geografi: De 4 orterna Nätradalens, Anundsjö, Gideälvdal och Grundunda.

Läs mer: På Bygdsam Nätradalens [hemsida](#). Titta på denna [film](#) från Örnsköldsviks kommun och lyssna också på sammanfattningen i denna [podd](#).

Träning i medskapande ledarskap för civilsamhället – ett exempel från Kronoberg

”

Det är nödvändigt att mobilisera lokala ledare och ge dem stöd i processen. Det är ofta bara en person som tar ledarrollen i ett samhälle och de är helt överbelastade, så det finns ett behov av att fördela ledarrollen bland många människor och generationer för att dela arbetsbördan och undvika ett gap efter att en ledande person inte kan agera längre. Del av slutsats från diskussion inom Smart Rural 27

Att jobba med förändringsarbete kopplat till hållbarhet är komplext, och det kräver både tid och många perspektiv. Ett medskapande ledarskap kan underlätta att föra samtal om det som på riktigt spelar roll. säger Elsa Anderman.

”

Metoden i korthet:

En träning i medskapande ledarskap för civilsamhället är en lokal variant av ett globalt 3-dagars koncept som kallas: "The Art of Hosting & Harvesting Conversations that Matter" (ofta förkortat AoH). AoH praktiseras över hela världen och erbjuder ett guidande perspektiv till att leda samtal och processer om komplexa frågeställningar, situationer och utmaningar. De metoder och verktyg som används är valda för att de stödjer oss i att skapa motivation, ägarskap och engagemang när grupper samarbetar. Inom AoH vävs perspektiv på ledarskap samman från den personliga nivån till det delade gemensamma ledarskapet. Träningen är upplagd så att personen får uppleva och praktiskt testa att använda de olika metoderna genom att själv vara aktiv. Träningen i Kronoberg arrangerades för de som är engagerade i byalag, förening, stadsdel, kommun, region, akademi, eller företagare – man är även välkommen att delta som privatperson. Inför varje träning förbereds en fråga som inleder inbjudan och genomsyrar den praktiska träningen. I Kronoberg var huvudfrågan följande:

”

Hur kan vi stärka förmågan samt hitta kraft och vägar att utveckla våra lokalsamhällen tillsammans?

”

Ovan fråga genomsyrade alla 3 dagars praktisk träning i Kronoberg. Förutom ovanstående bjöds också deltagarna in att tillsammans undersöka, utveckla och bygga ledarskapsförmågor med utgångspunkt i frågorna:

- Vad betyder ett hållbart ledarskap i praktiken?
- Vilka metoder och förhållningssätt uppmuntrar demokratiska, involverande och medskapande processer?
- Hur kan vi bygga gränsöverskridande nätverk, engagemang och handlingskraft?

AoH-träningar drivs utifrån principen om att vi alla är i ett ständigt lärande och att AoH är en praktik. En träning blir utifrån detta perspektiv tre dagar av intensiv praktik i lärande tillsammans. Utifrån detta perspektiv arrangeras träningarna oftast av flera aktörer i samverkan, av ett team (4-8 personer) som förbereder träningen tillsammans. Dagarna med olika pass arrangeras av deltagare tillsammans med teamet. Här kommer en kort vägledning från initiativtagare och projektledare i Kronoberg:

6-8 månader innan träningen:

- Att stämma av med aktörer i länet om intresse fanns. I Kronoberg var det Regionen som stämde av med främst Linnéuniversitetet och Leader Linné, med dem landade vi i att de sponsrade några platser för studenter och för civilsamhället. Verklighetslabbet bidrog med organisatoriska resurser.
- Att hitta två praktiker som kan leda teamet för denna träning, också kallade "steward".
- Att hitta ett datum som fungerar för civilsamhället. I Kronoberg landade diskussionerna i fredag-söndag.
- Att hitta lokal. Lokalen behövde vara stor nog att möblera i cirklar. Se upp med att många stora lokaler kan ha pelare som inte gör detta möjligt.
- Att börja undersöka catering.
- Att ta fram en webbsida för AoH Kronoberg.

1-5 månader innan träningen:

- Att sätta ihop teamet. För Kronoberg skötte de två stewarderna detta: Emilia Rekestad och Anna-Karin Berglund.
- Att stätta ihop organisationsteamet. Här bidrog Verklighetslabbet, eftersom de inte kunde bidra med pengar.
- Att planera träningen. Sköts av teamet med digitala planeringsmöten där organisationsteamet oftast är med på delar av mötet.
- Att administrera anmälningar, material och kommunikation med deltagare.

Dagen (ibland flera dagar, beroende på team) innan träningen börjar arrangeras en heldags planeringsträff med hela teamet på platsen för träningen.

Under träningen får deltagarna uppleva och använda olika typer av metoder för samtal i grupp. De kommer lära sig att planera för involvering och inflytande och bygga en medskapande kultur. Efter kursen finns kunskap om vad som behövs för att stödja förmågan att tänka tillsammans, ta till vara på och skörda olika insikter, idéer och metoder på sätt som leder till konkret handling. Deltagare kommer också att få träffa och lära av andra deltagare som vill, alternativt redan arbetar med, lokal utveckling.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Det vore mycket intressant att se vilka nya nätverk, samverkan och initiativ som skulle uppstå om en aktör i Halland arrangerade en liknande träning för att utveckla våra lokalsamhällen och främst bygder. Detta är ett konkret exempel på hur en offentlig systemaktör som arbetar med många bygder kan stötta det lokala ledarskapet och skapa relationer och broar till aktörer inom stödsystemet i regionen. I både Femsjö och Unnaryd har det diskuterats utmaningar kring att engagera fler i den gemensamma bygden. En del har även uttryckt svårigheter med att bli en del av sammanhang som främjar utvecklingen av den gemensamma bygden. De befintliga strukturerna av samhällsföreningar och ideella idrottsklubbar kanske skulle behöva bli mindre strukturerade för att bjuda in till ett medskapande ledarskap? I så fall kan det behövas en ökad praktik av medskapande. Troligtvis finns det fler orsaker till upplevd brist på engagemang, till exempel tidsbrist och bristande intresse för sakfrågor. Men ett sätt att testa effekten av en ökande praktik i medskapande ledarskap är att bjuda in till en första träning i regionen. Frågor som kan tas upp under en träff för bygderna i Halland skulle kunna vara: Hur kan vi öka delaktigheten i bygdens angelägenheter? Vad kan jag bidra med för att stärka vår gemenskap i bygden?

Bakgrund:

Initiativtagaren för träningen, Elsa Anderman, var också tillsatt som projektledare för projektet "Hållbar regional utveckling i Kronoberg" och träningen gjordes som en del av projektet. I projektet skulle de titta på hur de kan öka samverkan mellan Region Kronoberg och civilsamhället, för att tillsammans bidra till omställningen till ett hållbart samhälle.

Ansvarig: Region Kronoberg med projektledare Elsa Anderman och Maria Richter Simsek.

När: 2022.

Geografi: Växjö i Region Kronoberg.

Läs mer: Se hela inbjudan till träningen [här](#).

Duvedsprocessen

”

Duveds framtid började i denna lilla ”hubb”, en Attefallshusvagn ritad och byggd av Mikael Liahaugen. Årehus AB placerade den mitt inne i Duved, så centralt att den är svår att missa. Här samlades under två dagar i januari 2018 mellan 80 och 100 personer. Det ena mötet tog vid när det andra tog slut.

De som kom representerade hela Duved: skolan, kyrkan, PRO, vanliga medborgare, folk som ville bygga eller investera, politiker och tjänstemän. Vi som tog emot (Helen Olausson och Jan Åman, ibland med kollegor) var där för att lyssna. Vi ville veta och vi ville förstå. Vi ville förstå Duved som plats, som miljö. Vi ville förstå vad som fanns. Vilka som bodde där. Vad man hade för drömmar och problem. Vilka idéer och tankar de bar på. Vad sammanhangen var. Vilka verksamheter som bedrevs i Duved. Vad det fanns för projekt för framtiden. Vad som var uppfattningen om dem. Vad som gick bra och vad som gick trögt. Vad som oroade. Och vad som det fanns samling bakom. Vad politikerna tyckte. Vad eventuella investerare ville. Ja, hela sammanhanget.

Vi lyssnade och vi samlade på tankar och information. Vi kunde konstatera att det fanns mängder av idéer och att det fanns en stark vilja att göra saker i Duved hos dem som bodde där, att utveckla och att vara med. En sak lade vi märke till: att många tyckte att de hade haft svårt att realisera det de ville just för att de agerat ensamma och utan samlat sammanhang. Vi sa att vi kunde försöka skapa detta sammanhang. ”

På bilden pratar dåvarande KSO Peter Bergman (S) med nuvarande KSO, Daniel Danielsson (C), bredvid sig med Helen Olausson, VD Årehus AB och Staffan Olofsson, styrelseledamot i Årehus AB (C) och Fredrik Sparrman. Alla sittandes inne i Attefallsvagnen mitt i Duved.

Metoden i korthet:

Duvedsprocessens innovativa kärna är den samverkansplan, styrning genom lokal samverkan, som utvecklats av företrädare för Åre kommun, Årehus AB, Eau et Gaz AB och Duved Byförening.

Samverkansplanen är grundad i så kallad nätverksstyrning med syftet att lokala aktörer i Duved medges formell rådgivning över byns utveckling. Nätverksstyrning enligt Duvedsprocessen kan beskrivas som en metod för att hantera samhällsfrågor genom samarbete och delat ansvar mellan olika aktörer. Metoden innebär att beslut och ansvar fördelas över ett nätverk av aktörer, vilket möjliggör en mer flexibel och responsiv hantering av komplexa problem. Genom att främja dialog, samarbete och gemensam problemlösning strävar metoden efter att uppnå hållbara och effektiva lösningar på samhällsutmaningar. Samverkansplanen utvecklades med hänsyn till Åre kommuns långsiktiga mål: Vision 2050, Hållbarhetsstrategi Agenda 2030, Folkhälsostrategi, Etableringsplan, Tillväxtstrategi och Digitaliseringsstrategi.

Modellen för samverkan är inspirerad av en teori utvecklad av Emerson och Nabatchi (2015) och där kan vi bryta ner processen i 3 cykler: involvering, delad motivation och kapacitet. Närmare sammanfattat och beskrivet nedan, samt i figur 3:

1. Involvering: Denna cykel fokuserar på att engagera och involvera olika aktörer i samverkansprocessen. Det innebär att identifiera gemensamma mål, definiera problem och diskutera lösningar. Det är viktigt att skapa ömsesidig förståelse och legitimitet för att upprätthålla motivationen över tid.

Flygfoto över Duved har lagts ut i Föreningshuset. Duved byförening är medskapare i en framtidsmodell som involverar allmännyttiga Årehus AB, i samverkan med EU och Europarådet.

2. Delad motivation: När involveringscykeln når sitt avslut, börjar cykeln för delad motivation. Det handlar om att bygga förtroende, ömsesidig förståelse, legitimitet och åtagande bland aktörerna för att fortsätta att arbeta mot gemensamma mål. Detta steg är avgörande för att upprätthålla engagemanget och övervinna utmaningar.

3. Kapacitet: Den tredje cykeln fokuserar på att utveckla nödvändiga resurser, ledarskap, kunskap och organisatoriska arrangemang för att genomföra samverkansprojektet effektivt. Det är viktigt att organisera arbetet på ett sätt som främjar samarbete och att säkerställa tillräckliga resurser för att stödja processen.

Cykler	Element 1	Element 2	Element 3	Element 4
Involvering (Principled engagement)	Upptäckt/Idé (Discovery)	Definition (Definition)	Överläggning (Deliberation)	Fastställande (Determinations)
Delad motivation (shared motivation)	Förtroende (trust)	Ömsesidig förståelse (mutual understanding)	Intern legitimitet (internal legitimacy)	Åtagande (Commitment)
Kapacitet (Joint capacity)	Organisering (Procedural & institutional arrangements)	Ledarskap (Leadership)	Kunskap (Knowledge)	Resurser, infrastruktur och arbetstimmar (Resources)

Figur 3 Tabell 2 Cykler och element enligt modellen för samverkan översatt till svenska (engelska begrepp i hakparentes) Källa: Emerson och Nabatchi (2015a).

Denna metod för samverkan tar hänsyn till både tid och geografi, där processen utvecklas över tid och sker inom en specifik geografisk plats. Den betonar vikten av att skapa och upprätthålla relationer, både inom samhället och med externa aktörer, för att uppnå hållbar utveckling på lokal nivå. Centralt för hur metoden kring styrning utvecklats i Duved är den organisation som kallas Duveds Framtid AB (DFAB). Här följer därför en närmare beskrivning av sammansättningen av DFAB, som en grundläggande och viktigt komponent i Duvedsprocessens nätverksstyrning:

- DFAB bildades 2018 (kommunens godkännande – första styrelsemötet genomfördes 2019)
- Sju delägande parter: Tagehus AB (48,6 %), Årehus AB (25%), Attacus AB (9,4 %), Arvet AB (2,36%), HAWE Fastigheter AB (2,36 %), Libeck/Lindahl Produktion AB (5,65 %) samt Duved Byförening (6,6 %). Därutöver har bolaget samarbetsavtal med ICA i Duved.
- Enligt årsredovisningen för Duved Framtid AB (2020) är bolagets verksamhet "att bedriva hållbar och innovativ samhällsutveckling, stadsutveckling och fastighetsutveckling samt utveckla samverkans- och affärsmodeller för genomförande. Bolaget ska även äga och förvalta fastigheter och därmed förenlig verksamhet".
- Årehus AB utser Ordförande i DFAB och Verkställande direktör, därmed har Årehus AB reglerats större kontroll oavsett ägarandel av aktier.
- Byföreningen, som endast äger 7 % av DFAB, har en så kallad 'golden share', vilket innebär att om det råder oenighet i styrelsen kan byföreningen avgöra. Byföreningen har således inte veto, men däremot utslagsröst.
- Den 19 april 2024 noteras att följande vision presenteras på hemsidan:

”

Duved Framtid AB vill förstärka Duved som en plats där man vill bo, leva och arbeta. Med inspiration från Duvedbornas önskemål hoppas vi kunna inspirera till nya lösningar och innovationer.

Duved Framtid AB sammanför lokal och internationell spetskompetens för att tänka fritt och stort och vi vill att Duved ska vara platsen där idéer och nätverk föds. Vi vill främja aktiviteter som ger tillväxt i byn och medverka till hållbara lösningar som även kan bli användbara på andra håll i världen.

”

DFAB har flera olika roller. Delvis ett kommunalt bolag som har allmännyttan i sitt 'DNA', delvis ett lokalt utvecklingsbolag/bygdebolag som vill driva lokala initiativ för lokalt förankrad samhällsutveckling. DFAB är också en byggaktör som äger fastigheter och finansierar kommunens planarbete och vill utveckla orten för ökad attraktivitet, tillväxt och vinst. DFAB är ett delägt aktiebolag som behöver balansera de olika ägarnas mål, viljor, affärsmodeller och incitament för att vara med i utvecklingen. Arbetet bedrivs till stor del av VD (Helen Olausson, även före detta VD för Årehus) som löpande stämmer av med styrelsen via telefon och mejl även om formella beslut fattas vid styrelsemöten. Den externa konsulten Jan Åman, Eau & Gaz AB, har varit involverad från start. Kapitalet i DFAB kommer dels genom kapitalinsättningar, dels genom att fastigheter emitteras – vissa delägare har "bara" bidragit med fastigheter (exempelvis byföreningen), medan andra har bidragit endast med kapital (exempelvis Arvet). År 2020 hade DFAB mark och fastigheter till ett värde av 29,9 MSEK. Det finns även en kassa i bolaget, vilket möjliggör löpande kostnader, till exempel konsultarvoden för markutredningar, planarbeten och arkitekturritningar.

Tack vare de stora ekonomiska resurserna i bolaget har man haft möjlighet att anlita externa konsulter vid behov, som till exempel arkitekter. Det är troligen få andra utvecklingsorganisationer på landsbygden som har samma möjligheter. Anledningen är i mångt och mycket Duveds närhet till Åre och den starka fastighetsmarknaden, turismens kraft samt en ökande befolkning. Dessa resurser har möjliggjort kostsamma och arbetsintensiva insatser i Duved, som till exempel att anlita en internationellt känd arkitekt för att ta fram skisser på ett drivhus. I en rapport om DFAB identifieras ett antal faktorer som tycks viktiga för att utvecklingsbolag ska kunna lyckas utveckla det lokala samhället. Sammanfattat är det följande kategorier:

- sociala resurser
- ekonomiska resurser
- strukturella resurser
- hanterbarhet (förmåga att påverka/genomföra)

Förmåga att påverka lokalsamhället beror bland annat på rådighet och legitimitet, inflytande, representation och prioriteringar. En framgångsfaktor för DFAB är att bolaget äger mark och har en bred politisk förankring samt samverkar med kommunen. Att delägarna är representerade av höga chefer/ordföranden i DFAB:s styrelse, stärker förmågan att driva igenom de beslut som bolaget fattar. Olika parter (det

vill säga både privata, offentliga och civila organisationer) kan i bästa fall leda till en balans mellan olika perspektiv, men det kan även orsaka målkonflikter som riskerar att hindra hanterbarheten. Prioritering av olika frågor kommer sannolikt att påverkas av de specifika representanterna – en byförening kanske prioriterar bybornas bästa just nu framför framtida fastigheters avkastning, medan ett fastighetsbolag har en annan prioritering. Organisationsstrukturen i DFAB med en minoritetsägare som utser ordförande och verkställande direktör samt en annan minoritetsägare som får utslagsrätt vid beslut jämnar troligen ut målkonflikterna.

Om målet är att utveckla byn med utgångspunkt i bybornas behov och önskemål (så kallad medborgardriven utveckling), då är DFAB en metod som inte ger säkerställd eller bred representativitet och medborgarinflytande från alla grupper i samhället. DFAB som ger stor genomslagskraft och påverkan på samhällsutvecklingen genom stor rådgivning och snabbfotad organisation – och det kan bli som medborgarna vill, eller åtminstone vissa av medborgarna, eftersom det finns flera möjligheter att bidra med sina medborgarsynpunkter. Medborgarinflytandet är således inte strukturellt säkerställt, utan byggt på självselektad representativitet. Så är dock troligen fallet i många lokala bygdebolag, liksom så gott som alla ideella föreningar, eftersom det är svårt att få alla att engagera sig.

Reflektioner från Hyltes Horisont:

Det finns ett gediget material att gå igenom kring just Duvedsprocessen och något som framförs flera gånger är möjligheten för landsbygder, i detta fall Duved, att agera som modell för staden. Det vill säga i bygder kan vi driva utmanande innovativa samhällslösningar som har potential att bli modeller för städer och mer urbana platser i vårt samhälle. I centrum befinner sig utvecklingsbolaget, Duved Framtid AB, som skapar en samverkansorganisation där offentlig verksamhet, privata aktörer och ideella krafter samlas för gemensam handling med ekonomiska resurser tillhands. Detta till skillnad från "oberoende bygdebolag" som beskrivits tidigare där det oftast inte finns en kommunal eller offentlig partner och organisationen drivs helt ideellt. Kanske är det extra kraftfullt att mötas kring resurser som fastigheter, både bostäder och lokaler, samt att både allmännyttan och de ideella bygdeborna ges formell makt. Formell makt så som beskrivs i metoden, att allmännyttan utser beslutfattande ledamöter i verksamheten och den ideella föreningen får vetorätt vid varje beslut. För Femsjös del är denna metod ganska ointressant då det där redan finns allmännyttiga bostäder som ägs helt av de ideella krafterna via en stiftelse. Men för Unnaryds bygdebor och Hylte kommun kan det vara oerhört intressant att utforska Duvedsprocessen närmare. I synnerhet då de allmännyttiga lägenheterna och lokalerna i stor utsträckning står outnyttjade i Unnaryd trots att bygdeborna upplever en bostadsbrist i bygden, uppenbarligen finns här ett glapp med utvecklingspotential. Både Åre kommun och DFAB har en vilja att utveckla bygden Duved långsiktigt, men i vissa fall är det kommunen som måste driva utvecklingen och då på samma villkor som övriga byar i kommunen. Genom DFAB formaliserades samverkan med kommunen. Denna typ av formaliserade nätverk/organisationsstrukturer kan vara ett sätt att lyckas samverka med kommunen också för Unnaryd.

Bakgrund:

Initiativet till utvecklingen i Duved kommer från det kommunala fastighetsbolaget Årehus AB. Med satsningen på Duved fanns en möjlighet att peka på en uppdaterad roll för allmännyttan. Under två år arbetade VD Helen Olausson med styrelsen för Årehus AB för att skapa en enighet, bortom partigränser, för vad ett allmännyttigt bolag kan och kanske även bör åstadkomma. Perspektivet avsåg hela Åre kommun. Men genom att det på Åre kommun fanns planer på en utbyggd skola i Duved blev det just Duved som blev startskottet. Helen Olausson bad Jan Åman från Eau & Gaz att komma och berätta för styrelsen om sina erfarenheter av samhällsutveckling i bland annat Stockholm och Upplands Väsby. Det resulterade i en avslutande diskussion om Duved och ledde fram till beslutet att påbörja en process. Fyra veckor senare, 2018, togs de första mötena i Attefallsvagnen mitt inne i Duved, se det inledande citatet. Slutsatsen från de första mötena blev att Årehus AB inte själva hade rådighet eller resurser nog att driva utvecklingen i den takt och riktning som önskades och därför initierades ett utvecklingsbolag: Duved Framtid AB (DFAB), som formellt bildades i slutet av 2018. DFAB är en viktig del av samverkansplanen som Duvedsmodellen under projekttiden fortsätter att utveckla.

Ansvarig: Åre kommun, Årehus AB, Eau et Gaz AB, Duved Byförening och Region Jämtland Härjedalen.

När: 2018-

Geografi: Duved i Åre kommun.

Läs mer: Ett metodhäfte finns via företaget [The New Function](#) kontakta dem för tryckt häfte på engelska eller en pdf-kopia. För mer information om Duveds Framtid AB besök deras [hemsida](#)

AVSLUTNINGSVIS

Förhoppningsvis har du som engagerar dig för smarta landsbygder i Halland, oavsett roll, fått med dig inspiration, nya metoder eller bekräftelse av att läsa ovanstående sammanställning av metoder. I projektet Smarta Landsbygder i Halland har vi också sammanställt de metoder som vi använde för att facilitera processen att komma fram till behoven och utvecklingsmöjligheterna som ligger till grund för denna metodkatalog. Om du är nyfiken på den sammanställningen hittar du den i skriften "Smarta Landsbygder – en inspiration för landsbygdsutvecklare".

Ett stort tack till bygderna Femsjö och Unnaryd med alla de människor där som på olika sätt bidragit till denna text. Vi hoppas att arbetet med dessa människor kan inspirera och sprida mer lokal utveckling för smarta landsbygder i vårt avlånga län och land.

Författare: Rebecka Hansson
Layout: Julia Kabell
Kontakt: info@lluh.se
Besöksadress: Norra Industrigatan 1, 314 31 Hyltebruk
Mer info: www.lluh.se

